

DE PYRAMIDE

MUZIEKEDUCATIEF VAKBLAD

Hoorspel, hoe klinkt dat?

ACHTERGROND
MEESPEELPARTITUUR,
MÉÉR DAN LEUK

INTERVIEW
"IN NEDERLAND IS HET
MUZIEKONDERWIJS
VERSPLINTERD"

LESSEN
THEMA
VERKLEDEN

LIEDBIJLAGE
WIJ ZIJN DE
LA-LA-LA-
LAKEIEN

COLOFON

DE PYRAMIDE
Uitgever Gehrels Muziekeducatie
Adres zie secretariaat

REDACTIE
Esther Wouters (hoofredacteur), Elisabeth Smulders (eindredacteur), Imke Hoevenaars, Dieuwke Kloppenburg, Marieke van Remmen en Maite Roest (redactie), Leo Aussems en Hans Kaldeway (muziekredactie), Marinus Scholten (online)

ARRANGEMENTEN EN MUZIEKOPNAMEN
Peter Favier

VASTE MEDEWERKERS
Saskia Beverloo

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Yfke Blokhuis-Lerk, Hans van Eerden, Margré van Gestel, Michel Hogenes, Suzanne Kratsborn, Leon van Mil, Rhodé de Wolf

COVER
Illustratie Winneke Hazewinkel

REDACTIEADRES EN ADVERTENTIES
redactie@gehrelsmuziekeducatie.nl; 013 590 4091

VERSCIJNINGSDATA
Januari/februari, mei, september en november.
Kopij naar: redactie@gehrelsmuziekeducatie.nl

COPYRIGHT
De uitgever heeft getracht rechthebbenden van het afgedrukte materiaal te achterhalen. Zij die menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden. Overname van artikelen alleen na toestemming van de uitgever.

LEDENADMINISTRATIE
Annika Verhulst, leden@gehrelsmuziekeducatie.nl, 071-8200389 (ma-do 08:30-12:30 uur)
NL50 INGB 00002 26 003 t.n.v. Gehrels Vereniging

BESTUUR GEHRELS MUZIEKEDUCATIE
Michel Hogenes (voorzitter), Margré van Gestel-van der Heyden (secretaris), Gerrit van der Gaarden (penningmeester), Ineke Braak-van Kasteel (bestuurslid), Marjanka van Maurik (bestuurslid)

SECRETARIAAT GEHRELS MUZIEKEDUCATIE
Hopveld 31, 5482 LW Schijndel, info@gehrelsmuziekeducatie.nl

BESTELLINGEN GEHRELS MUZIEKEDUCATIE
(publicaties, cd's, losse nummers)
Antwoordnummer 110, 1440 VB Purmerend
bestellingen@gehrelsmuziekeducatie.nl
NL61 ABNA 05908 06 092
Gehrels Vereniging Purmerend

ABONNEMENT PER KALENDERJAAR
Zie gehrelsmuziekeducatie.nl. Klik op 'over ons'.

VRAGEN OVER DE WEBSITE GEHRELSMUZIEKEDUCATIE
redactie@gehrelsmuziekeducatie.nl

Vormgeving: Winneke Hazewinkel
Druk: Damen Drukkers bv
ISSN 0033-4731

VAN DE REDACTIE

Op 1 januari keek en luisterde ik naar het Nieuwjaarsconcert op tv, gespeeld door de Wiener Philharmoniker in Wenen onder leiding van Riccardo Muti. ‘Een historische uitvoering’, werd het nu al genoemd. Omdat het orkest de muziek speelde in een lege Gouden Zaal. Tegen het eind van het concert, voor aanvang van de vaste prik *An der schönen blauen Donau* van Johann Strauss jr. en de *Radetzky* mars van Johann Strauss sr., nam de bijna tachtigjarige dirigent hijgend de microfoon ter hand. Zijn toespraak in het charmante Engels doorspekt met Italiaanse grammatica ontroerde me. Ik deel zijn woorden hier graag, voor als je het hebt gemist (een deel uit zijn toespraak):

We all had a very difficult year. No! An horrendous horribilus annus. But we are still here, believing in the message of music. Musicians have in their weapons, flowers, not ... (Muti kijkt even om zich heen, lijkt te zoeken naar een woord) ... things that kill. We bring joy, hope, peace, brotherhood, Love, with capital L. So, music is important, not because it is entertainment [...]. Music is not only a profession, but is a mission. That is why we do this work. Mission for what? To make society better. To think about the new generation, that in one year has been completely deprived of deep thinking. Thinking all the time of health. Health is the first and most important thing. But also, the health of the mind (tikt op zijn hoofd bij zijn slaap). And music helps. So my message to the governors and presidents and prime ministers everywhere, in every part of the world, consider culture always as one of the primary elements to have a better society in the future.

De missie van de musici waar Muti het hier over heeft, geldt misschien wel des te meer voor muziekdocenten. ‘Meester Casper’ oftewel muziekdocent Casper de Haas voelt die missie heel sterk. Hij steekt tijd, energie en geld in een serie podcasts (‘Podcasper’) om zijn eigen kennis én het muziekonderwijs in Nederland een stapje verder te helpen, vertelt hij in het interview in deze Pyramide. We bevelen de podcasts van harte aan. Het is waar, wat Muti zegt over een generatie die een heel jaar lang de stimulans heeft moeten missen van samen muziek maken. Gelukkig gaan muziekdocenten overal ter wereld creatief om met de beperkingen. Ze geven niet op, zetten door, en gaan zelfs verder. Namens de redactie wens ik iedereen een mooi 2021 toe.

Esther Wouters, hoofdredacteur

INHOUDSOPGAVE

Notenschrift	4
De Canon van het Nederlandse kinderlied, tussenstand	6
Recensie: Muziek, beeld en taal integreren	15
Column Leon van Mil	19

ARTIKELEN

PRAKTIJK	
Meespeelpartituur, méér dan leuk	8
Suzanne Kratsborn	
Online is veel aantrekkelijk videomateriaal beschikbaar voor klassikale muzieklessen. Maar hoe gebruik je de filmpjes op een didactisch verantwoorde manier?	

INTERVIEW	
“In Nederland is het muziekonderwijs versplinterd.”	12
Esther Wouters	
Voor pabo-studenten in Utrecht zijn de ukelele-instructie-filmpjes van ‘Meester Casper’ een begrip. Maker Casper de Haas is daarnaast een interessante podcastserie begonnen over het muziekonderwijs in Nederland.	

ARTIKEL	
Muziekles en dyslexie	16
Rhodé de Wolf	
Hoe kun je er als muziekdocent voor zorgen dat je les inclusief is voor leerlingen met dyslexie?	

DREUMESEN & PEUTERS EN ONDERBOUW	
Theorie Kom je spelen?	20
Margré van Gestel	
Van gezichtsuitdrukkingen nadoen door een baby tot een rollenspel inclusief verkleedpartij door een zesjarige: kinderspel ontwikkelt zich razendsnel. In dit artikel bespreekt Margré van Gestel de basis-principes van spelontwikkeling. Kennis hierover kun je mooi toepassen in muziekeducatie voor het jonge kind.	

LESSEN

DREUMESEN & PEUTERS EN ONDERBOUW	
Praktijkideeën Kom je spelen?	23
Margré van Gestel en Dieuwke Kloppenburg	
In aansluiting op de theorie over spelontwikkeling in het voorgaande artikel, geven de auteurs voorbeelden van muzikale (spel)activiteiten waarin rekening wordt gehouden met de mogelijkheden van dreumesen/peuters en de groepen 1, 2 en 3.	

MIDDENBOUW	
Hoorspel ‘Op zolder staat een verkleedkist’	28
Hans van Eerden	
In deze les gaan de kinderen zingen en maken ze in groepjes hun eigen hoorspel. Een uitdaging om verhalen over de verkleedkist tot leven te brengen.	

BOVENBOUW	
Steek het in een ander jasje	31
Maite Roest	
Een lied kun je in verschillende stijlen uitvoeren. In deze les maken de leerlingen kennis met uiteenlopende muziekgenres en kiezen ze een stijl om een bekende popsong uit te voeren.	

LIEDBIJLAGE

Wij zijn de la-la-la-lakeien	36
Samenstelling: de redactie	
De verbeelding en een beetje gek doen staat centraal in deze Liedbijlage. Neem je leerlingen mee in verhalen over lakeien, poets je tanden met slagroom en doe je ogen eens dicht ... wat zie je?	

App Dreamplay van het Nederlands Dans Theater

Apps van het Nederlands Dans Theater

Met twee educatieve apps wil het Nederlands Dans Theater (NDT) kinderen in het primair onderwijs laten kennismaken met moderne dans. Bij elk thema zijn lesbrieven en een uitgebreide docentenhandleiding.

Voor muziekvakleerkrachten is de app 'Dreamplay' het interessantst. In deze app voor de groepen 5 en 6 staat het ballet *Dreamplay* centraal, op muziek van *Le sacre du printemps* van Igor Stravinsky. De thema's in de app zijn Dromen, Vriendschap, Ruimte en Muziek. Een deel van de opdrachten heeft direct betrekking op de muziek van Stravinsky, en de leerlingen kunnen zelf melodieën, ritmes en samenklanken combineren of een ritme in geluid en beweging ontwerpen naar aanleiding van muzikale ritmes uit de muziek. Bij alle thema's kunnen leerlingen aan de hand van videofragmenten van het ballet aan de slag met kijk-, doe- en 'maak'-vragen. Bijvoorbeeld: Kijk naar het gebruik van de ruimte door de dansers: op welke plaats staan de

dansers, in welke richting(en) bewegen ze. De doe-opdracht vraagt de leerlingen om de richting te noteren die bij de bewegingen past. Ze worden daarbij ook uitgedaagd om binnen vastgestelde kaders zelf stukjes dans te verzinnen. Daarnaast kunnen de leerlingen een eigen droom ontwerpen, waarbij ze muziekfragmenten combineren met animaties en de maak-opdracht. De app 'Parade' voor de groepen 3 en 4 werkt met thema's als Schaduw, Clowns, Duet en Slow Motion, met kijk-, speel- en dansopdrachten, bijvoorbeeld letters maken met de schaduw van je lichaam. Filmpjes van echt ballet vormen de basis.

Beide apps houden rekening met de ruimte die in de klas beschikbaar is en hebben een pagina met extra's, zoals korte informatie over klassieke en moderne dans. NDT heeft heel gedurfd gekozen voor volwassen balletvoorstellingen; het was gemakkelijker geweest om familievoorstellingen te gebruiken, waarvan de

enscenering rekening houdt met kinderen in het publiek. Het is daarom goed voorstelbaar dat 'Dreamplay' ook of misschien zelfs beter past bij de groepen 7 en 8. Het is wel jammer dat de twee apps niet op dezelfde manier zijn vormgegeven. Het kost een vakleerkracht die in alle groepen les geeft extra tijd om uit te vogelen hoe het werkt. De apps zijn gratis aan te vragen.

ndt.nl/dansapps

BEELD NDT, ISME, PHILHARMONIE ZUIDNEDERLAND

ISME conference papers als pdf

Alle papers die zijn gepresenteerd op de online Wereldconferentie 2020 van de International Society of Music Education (ISME), zijn gebundeld. Belangstellenden kunnen ze als pdf gratis downloaden.

In een van de papers beschrijft Margré van Gestel, bestuurslid van Gehrels Muziekeducatie, haar ervaringen met het muzikale werk met het jonge kind, diens ouder en de oudere mens met dementie (blz 593). Zij schreef daarover ook in De Pyramide van september 2019. Ook bevat de bundel papers over de ervaringen van mensen met dyslexie in het muziekonderwijs (blz 394, 507 en 515).

Andere onderwerpen zijn bijvoorbeeld synesthesie en didactische muziekspelletjes (blz 13), de invloed op het muziek maken als je geschoold wordt in zowel 'klassieke' als 'volks'-muziek (blz. 349), of inclusie in het muziekonderwijs, bijvoorbeeld op het gebied van gender, muziek van inheemse bevolkingsgroepen, of rondom mensen met een beperking. De 34ste wereldconferentie van ISME vond plaats van 3 tot en met 7 augustus jongstleden. ISME organiseert daarnaast regionale conferenties en conferenties op deelgebieden, zoals over

muziek in speciaal onderwijs/muziektherapie of 'Community Music'. De ISME werkt dan samen met bijvoorbeeld de European Association for Music in Schools (EAS). Je kunt nog inschrijven op de achtste 'ISME European Regional Conference'/28e 'EAS Conference', die online zal plaatsvinden van 24 tot 27 maart. Deze heeft als thema 'Music is what people do'.

Info: eas-music.org/2021-freiburg
Bundel papers van de Wereldconferentie:
tinyurl.com/conferencepapersisme
Nieuwsbrieven van ISME:
[zie gehrelsmuziekeducatie.nl/nieuws/isme-nieuwsbrief](http://zie.gehrelsmuziekeducatie.nl/nieuws/isme-nieuwsbrief)
Artikel van Rhodé de Wolf over dyslexie en muziek: zie bladzijde 16 van deze Pyramide.

Digitaal muziekles bij philharmonie zuidnederland

Vanwege de aanhoudende coronamaatregelen die het de orkesten moeilijk maakten om naar scholen toe te gaan, besloot philharmonie zuidnederland haar digitale muzieklesaanbod te verruimen.

Met 'High Five! Music' maakte het orkest een digitaal muziekproject voor de groepen 5-8. De leerlingen kunnen, bij voorkeur in groepjes, zelf een muzikale boodschap (high five) ontwerpen, bijvoorbeeld voor een oma of beste vriend, uitgaande van een bepaald onderwerp of gevoel, in een bepaalde stijl en met of zonder muziekinstrumenten. In toegankelijke twee tot vier minuten durende filmpjes krijgen de leerlingen hier uitleg over.

Tip: het filmpje over het orkest. Klik op 'lesmateriaal', dan op 'start', en vervolgens (even wachten) op 'Het orkest'.

De groepjes kunnen hun muzikale high five opnemen en insturen. Een van de musici van philharmonie zuidnederland maakt hiermee dan een videoboodschap en stuurt die retour. De leerlingen kunnen een favoriet instrument

opgeven voor de retourboodschap. Per klas krijg je maximaal zes videoboodschappen, en dit kost 5,50 euro per leerling. Dit voorjaar brengt het orkest een nieuw project uit voor de groepen 1-4: 'Muzikaal Verhaal', waarbij de kinderen aan de hand van een verhaal-met-muziek klanken gaan maken die bij het verhaal passen.

Info tinyurl.com/philharmonie-digitale-educatie, zie het kopje 'Digitaal' op de genoemde webpagina

Naar een Canon van het Nederlandse Kinderlied

Op de oproep van Michel Hogenes liedjes op te geven voor een *Canon van het Nederlandse Kinderlied* zijn 52 reacties binnengekomen, het onderzoek loopt nog, we geven de tussenstand.

TEKST MICHEL HOGENES

In De Pyramide van september 2020 kondigde ik aan dat we werken aan het samenstellen van een ‘Canon van het Nederlandse Kinderlied’. Een Canon die zal bestaan uit vijftig liedjes die het liedrepertoire representeren dat op scholen en kinderdagverblijven gezongen werd en wordt. Voor het tot stand komen van deze Canon is op gehrelsmuziekeducatie.nl een oproep geplaatst voor het inzenden van uw favorieten. Inmiddels hebben 52 mensen gereageerd (stand: 16 december 2020). Hoewel we blij zijn met deze reacties, is dit aantal te klein om een robuuste Canon te kunnen samenstellen. Opgeven kan nog! Tot de zomer blijft het mogelijk om uw keuze via onze website kenbaar te maken. We geven nu een tussenstand.

De respondenten

Respondenten zijn werkzaam in de Muziekeducatie, vaak in meer rollen en in diverse werkvelden, bijvoorbeeld als Muziek op Schootdocent én als vakleerkracht muziek. (Tabel 1 en 2).

De tussenstand

“Welke liedjes kunnen anno 2020 in de basisschool worden gezongen en horen wat u betreft in de Canon van het Nederlandse Kinderlied?”

I’m a Ford is het enige lied dat twee keer als favoriet werd genoemd. Liedjes die meerdere keren in de Top 10 van inzenders zijn vermeld zijn: *Ai ai Olga*, *Albert Einstein*, *Als ik een giraf was*, *Het berenlied*, *Cowboy Billy Boem*, *De Droomboom*, *De krokodil*, *Floortje*, *Fruitsalade*, *Lentecanon*, *M’n tantes bloes*, *Op een grote paddenstoel*, *Ridder Martijn* en *Ridder Koen*, *De verliefde stieros*, *Vies klein varkentje*, *Welles Nietes*, *De wielen van de bus*, *De wijde wereld*, *Wij zijn de lakeien*, *Zeven heksen*, en *Zeven witte spoken*.

De motivatie voor de keuze van de favorieten varieerde van sentimentele herinneringen aan een lied tot het enthousiasme van de klas voor het zingen ervan en de didactische verwerkingsmogelijkheden die het biedt. Opvallend is dat er bijna geen liedjes uit 123Zing, ZangExpress en

andere digitale methoden zijn opgegeven. We vermoeden dat dit komt doordat de inzenders daar (tot nu toe) weinig gebruik van maken. Het zegt dus weinig over de populariteit van liedjes uit deze methoden.

“Welke liedjes kunnen anno 2020 NIET meer worden gezongen, maar horen wat u betreft TOCH in de Canon van het Nederlandse Kinderlied?”

Als antwoord zijn liedjes genoemd die botsen met ideeën over inclusiviteit, zoals *Moriaantje*, *Kleine Chineesje* en liedjes waar zwarte Piet in voorkomt. Daarnaast werden liedjes genoemd die men als verouderd bestempelt, zoals *Suja*, *Suja Prikkeltje* en *Ain boer wol noar zien noaber tou*. Antwoorden werden naar eigen zeggen vooral ingegeven door de tekst en niet zo zeer door de muziek.

“Welke liedjes kunnen anno 2020 met 0- tot 4-jarigen worden gezongen en horen wat u betreft in de Canon van het Nederlandse Kinderlied?”

De liedjes die op meer lijstjes van inzenders voorkomen als antwoord op deze vraag: *Als de eendjes wakker worden*, *Daar komen twee spinnetjes aan*, *De brievenbus*, *Ik hoor regendruppels*, *In de maneschijn*, *Kijk eens een vliegtuig*, *Een koetje en een kalfje*, *Laat maar eens horen*, *La la Mwana*, *Mijn handjes zijn verdwenen*, *Muziekplezier*, *Mijn vingers dansen*, *Op een grote paddenstoel*, *Regendruppels*, *Tikken met de stokjes*, *Een treintje ging uit rijden*, *Voetje voor voetje*, en *We maken een kringetje*. De motivatie van de keuze is in de meeste gevallen de reactie van kinderen op liedjes en de mogelijkheid om er andere (muzikale) activiteiten aan te kunnen koppelen. We zouden het heel interessant vinden om als Gehrels Muziekeducatie een Canon van het Nederlandse Kinderlied te kunnen samenstellen. We roepen daarom iedereen op alsnog zijn of haar voorkeuren kenbaar te maken.

Dr. Michel Hogenes is docent aan de pabo van De Haagse Hogeschool en de opleidingen Docent Muziek en Master Kunsteducatie van Codarts. Daarnaast is hij voorzitter van Gehrels Muziekeducatie.

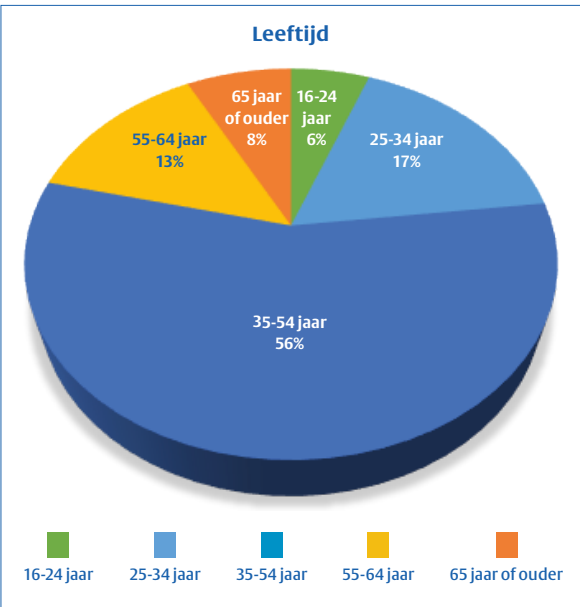
De vragenlijst is online in te vullen: surf naar tinyurl.com/canonNLkinderlied. De vragenlijst is ook te vinden op gehrelsmuziekeducatie.nl

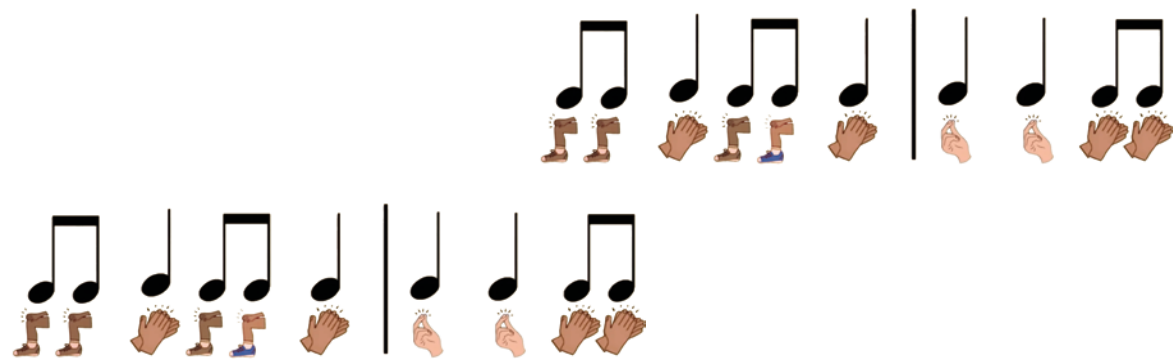
Vraag: “Ik ben ...” (meerdere antwoorden mogelijk)	Aantal keer gekozen (n=52)
Pedagogisch medewerker	16
Vakleerkracht muziek	16
Leraar basisonderwijs	14
Pabodocent	10
Muziek op Schootdocent	6
Muziekschooldocent	6
ICC’er	3
Pabostudent	1
Totaal aantal genoemde beroepen	72

Tabel 1: beroep van respondenten

Vraag: “Ik geef les ...” (meerdere antwoorden mogelijk)	Aantal keer gekozen (n=52)
Basisonderwijs	49
Voorschoolse muziekeducatie	21
Pabo	10
Anders	10
Ik geef geen les	9
Conservatorium	3
Totaal aantal gekozen antwoorden	102

Tabel 2: werkveld van respondenten

Meespeelpartituur, méér dan leuk

Online is veel aantrekkelijk videomateriaal beschikbaar voor klassikale muzieklessen. Maar hoe gebruik je de filmpjes op een didactisch verantwoorde manier? Suzanne Kratsborn geeft handvatten.

TEKST SUZANNE KRATSBORN

Welke muziek je ook zoekt, het is via diverse streaming-kanalen beschikbaar. Er zijn veel aanbieders die hierbij aantrekkelijk uitzienend videomateriaal hebben gemaakt voor gebruik in de basisschool. Maar hoe zet je dat materiaal op een didactische manier in? Hoe maak je keuzes in het grote aanbod?

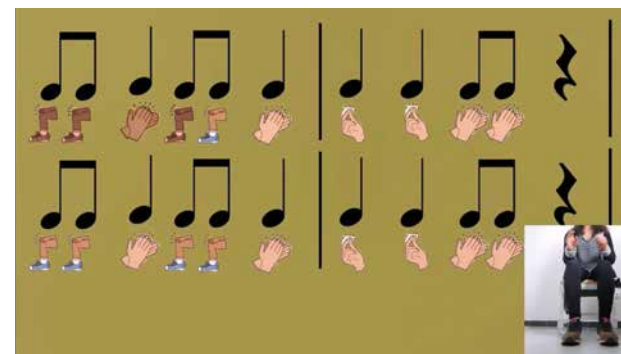
Zoek in YouTube eens op de term 'meespeelpartituur' of 'play along'. Je krijgt verschillende muziekfilmpjes te zien waarin een klassiek stuk of een popnummer te horen is terwijl er in beeld symbolen verschijnen. Die symbolen staan voor klanken van bodypercussie, ritme-instrumenten of boomwhackers die op een bepaald moment bij de muziek moeten klinken. Het ziet er aantrekkelijk uit, lijkt

voor zich te spreken en is zo een laagdrempelige manier om kinderen muziek te laten maken.

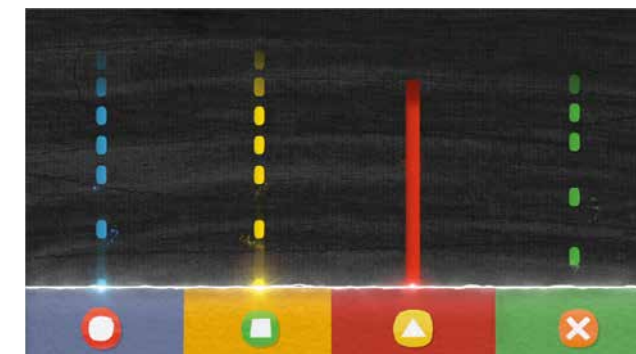
Het afspelen van zo'n filmpje op het digibord in de klas en de kinderen laten meespelen is niet vanzelfsprekend ook goed muziekonderwijs. Ik merk dat leerkrachten (in opleiding) vaak te snel naar het eindresultaat gaan en de kinderen te snel laten meespelen met het filmpje, zonder dat zij muzikaal bewustzijn hebben ontwikkeld.

Tegelijkertijd bieden deze filmpjes wel de kans om in te zetten in een goede muziekles. In dit artikel ga ik in op de diverse muzieknotaties en op manieren om met dit lesmateriaal een passende lesopbouw te maken en doelgericht te werken.

BEELD MUSICATION

Afbeelding 1: Dance Monkey van Tones & I met bodypercussie

Afbeelding 2: Les Toréadors uit de opera Carmen van George Bizet met ritme-instrumenten

Een meespeelpartituur is een grafische of traditionele notatie die moet worden uitgevoerd terwijl de daarbij behorende muziek klinkt.

Notatie – twee voorbeelden

Vaak wordt in meespeelpartituren een grafische notatie gebruikt: een notatie met symbolen. In de filmpjes wordt aangegeven wanneer welk symbool klinkt en vooraf wordt een 'legenda' getoond: welk symbool hoort bij welk instrument of welke bodysound.

In sommige meespeelpartituren wordt traditionele notatie gebruikt: muzieknoten. Vaak zijn deze zo passend bij de muziek dat deze notatie goed te volgen is, ook voor wie geen noten kan lezen.

In de filmpjes verschilt de manier waarop deze notatie in beeld wordt gebracht. De ene notatie verschaft meer inzicht in de structuur van muziek dan de andere.

In de onderstaande twee voorbeelden heeft de maker verschillende vormen van notatie gebruikt, waarbij de ene kinderen meer inzicht verschaft in de tijdlijn die muziek heeft dan de andere:

Voorbeeld 1: Dance Monkey van Tones & I met bodypercussie

Video van MusicaMusic SSR.

tinyurl.com/pyramide-meespeelpartituur1

In dit filmpje verschijnt de traditionele notatie in beeld met grafische notatie die de bodypercussie aangeeft, zie afbeelding 1. Er zijn steeds vier maten in beeld waardoor je deze vier maten vooruit kunt denken en kijken. Rechtsonder in beeld is nog te zien hoe de ritmes uitgevoerd moeten worden. NB De halve noten die in de partituur genoteerd staan in het begin, zijn eigenlijk niet precies halve noten. De tweede halve noot van de maat wordt net iets eerder gespeeld in de muziek en dus ook in de bodypercussie.

Voorbeeld 2: Les Toréadors uit de opera Carmen van George Bizet met ritme-instrumenten

Video van Musication.

tinyurl.com/pyramide-meespeelpartituur2

Hier wordt gebruik gemaakt van vier verschillende symbolen, ieder horend bij een ander ritme-instrument. De notatie loopt niet van links naar rechts, maar van boven naar beneden en dat geeft een heel ander effect. Er is geen tijd om overzicht te krijgen wanneer je speelt, de gekleurde symbolen blijven bewegen. Je moet focussen op het symbool dat jij moet spelen. Kinderen zullen dit eerder associëren met gamen: zodra het symbool op de witte lijn is, moet je spelen. Ogen zijn belangrijker dan oren en zo vermindert (verdwijnt?) de muzikale ervaring. Het is belangrijk dit te beseffen en bewust te kiezen voor een notatie die past bij de kinderen in jouw klas.

Vragen vooraf

Een vraag die je jezelf kunt stellen bij de notatie in de filmpjes: Welke notatie past bij je doelgroep? Wil je werken met traditionele notatie of juist niet? En bij traditionele notatie: Gebruik je dit filmpje om ritmes uit te voeren die de kinderen al kennen of leer je de kinderen ritmes aan door rondom dit filmpje de juiste muzikale werkvormen te kiezen? Wat is voor jou belangrijk, wat is het muzikale doel bij gebruik van dit filmpje?

Lesopbouw

De muzikale activiteit van kinderen bevindt zich op het snijvlak van muziek beluisteren en muziek maken. Beide activiteiten ondersteunen elkaar in het ervaren van muziek. Voor de lesopbouw maak ik daarom gebruik van een didactische aanpak horend bij deze muzikale activiteiten. Daarnaast is het van wezenlijk belang een muzikaal doel voor de les te bepalen. Dit maakt je bewust van de leerinhoud en geeft je focus bij het ontwerpen van de leeractiviteiten.

Didactiek bij een meespeelpartituur

Doel

Bepaal welk aspect van klank, vorm en/of betekenis centraal staat in je les en welk doel je wilt dat de kinderen behalen. Kies vervolgens je didactische aanpak. Ik kies in dit artikel voor onderstaande aanpak.

Muziek luisteren, didactische aanpak:

Om de kinderen inzicht in de muziek te laten verkrijgen, is het belangrijk dat ze deze muziek eerst leren kennen. Geef daarom voordat je de muziek aanzet luisteropdrachten zodat ze gericht naar de muziek gaan luisteren. De opdrachten zijn gericht op klank, vorm en/of betekenis van de muziek. Hoe beter de kinderen de muziek kennen, hoe bewuster ze zich van die muziek blijven als ze gaan meespelen.

Muziek maken, didactische aanpak:

Van-allen-naar-een-didactiek.
Je oefent met de hele klas, iedereen is muzikaal actief en doet muzikale inzichten op. Gebruik van bodysounds is hierbij een passende werkwijze. Vervolgens vervang je de bodysound door een instrument. Dat kunnen uiteraard ook twee of meer (dezelfde) instrumenten zijn.
Dus van oefenen met zijn allen, naar uitvoeren op een instrument door een (of enkele) kinderen.
(Muziek Meester!, Rinze van der Lei, Frans Haverkort en Lieuwe Noordam, ThiemeMeulenhoff bv, 2015)

Voorbeeld van een les met meespeelpartituur: Willem Tell

Een voorbeeld van een lesopbouw waarin de van-allen-naar-een-didactiek wordt gebruikt (zie kader ‘Didactiek bij een meespeelpartituur’). Hierin staat een deel uit de ouverture Willem Tell van Rossini centraal. Deze meespeelpartituur komt van het YouTube-kanaal Musication van Jan Vink. tinyurl.com/pyramide-meespeelpartituur3

Doel

Het doel bij het uitvoeren van deze meespeelpartituur zou kunnen zijn: de kinderen kunnen met bodysounds en ritme-instrumenten in de maat en in het juiste tempo meespelen met de klinkende orkestmuziek (*Ouverture Willem Tell* van Rossini).

Luisteren

Als voorbereiding op het meespelen van muziek is het belangrijk dat de kinderen deze muziek leren kennen. Daarom start de les met het luisteren naar de muziek. Zonder filmpje, zodat de kinderen echt moeten luisteren

naar de muziek en niet afgeleid worden door beelden. Stel daarbij gerichte luistervragen. Ik gebruik hiervoor niet de muziekopname van het Musication-filmpje. De oplettende luisteraar heeft het vast gehoord: dit is een elektronische versie, hier is geen echt symfonieorkest te horen. Gebruik bijvoorbeeld deze versie, waar wel een echt symfonieorkest is te horen: tinyurl.com/pyramide-luistervoorbeeld1

Laat de muziek horen tot 1’22 minuut. Stel hierbij de vraag: “Hoe vaak hoor je het thema?” Om dit thema te kunnen herkennen laat je dat eerst apart horen [van 0’28 tot 0’33 is het thema te horen, direct herhaald vanaf 0’34 tot 0’39 en bij 0’58 tot 1’09 minuut komt het nog twee keer terug. In totaal is het thema vier keer te horen].

Laat het fragment nog eens horen en vraag welke instrumenten er meedoen waarvan kinderen de naam kennen. Er speelt een symfonieorkest dus alle orkestinstrumenten die kinderen noemen, zijn juist. Belangrijkste doel is dat de kinderen de muziek enkele keren horen en er gericht naar luisteren. Dit kun je uitbreiden met andere vragen, bijvoorbeeld over de betekenis van de muziek: wat zie je voor je? Als er een film bij deze muziek hoort, waar gaat die film dan over? Je kunt het verhaal van Willem Tell aan de kinderen vertellen. Vind het verhaal via: tinyurl.com/pyramide-legendeWT

Maatgevoel

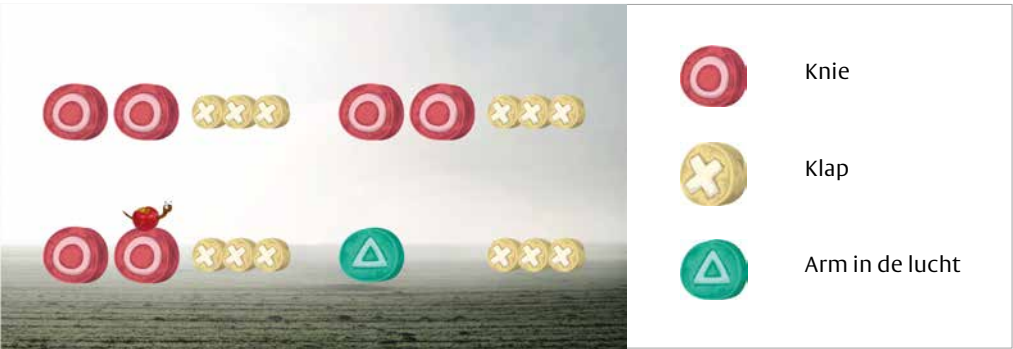
Laat de kinderen vervolgens zachtjes meetikken in de maat van de muziek met hun vingers op tafel. Doe zelf ook mee. Loop door de klas, tik af en toe even mee op de tafel van een kind, bijvoorbeeld een kind dat niet vanzelf de maat te pakken heeft. Dit is een belangrijke voorbereiding op het uiteindelijke meespelen. Ook dat moet in de maat gebeuren.

Notatie

Laat nu de notatie van het thema zien. Laat het thema nog eens horen en vraag de kinderen hoe de notatie bij het thema past. [Feitelijk staan hier vier maten genoteerd, waarbij de rode symbolen een kwartnoot voorstellen, de gele symbolen achtste noten (na het laatste gele symbool hoort dan nog een achtste rust) en de groene een halve noot.] (zie afbeelding rechtsboven op pagina 11)

Bodysounds

Vervolgens voer je bij het thema de notatie uit met bodysounds. Je kunt de klas in drie groepen verdelen of iedereen de drie bodysounds laten uitvoeren. Dat is wel te doen. Op deze manier oefen je de meespeelpartituur stap voor stap in en laat je elk kind in de klas oefenen. Uiteindelijk laat je het geheel door instrumenten uitvoeren.

Notatie van het thema van Willem Tell in het Musication filmpje

Instrumenten

Bij deze meespeelpartituur wordt niet vooraf een legenda voor de muziekinstrumenten getoond. Logischerwijs is het rode symbool een zwaardere klank zoals een handtrom, het gele symbool wat lichter, bijvoorbeeld een woodblock, en het groene symbool langklinkend zoals een triangel. Dat past bij de klinkende muziek.

Vervolgens komen in het verdere verloop nog twee symbolen voor, die elkaar bij de muziek soms best snel afwisselen. Ook hier kun je een schermafdruck maken. Vraag de kinderen hoe ze denken dat de muziek zal klinken bij deze notatie. Hiermee bevorder je het klankvoorstellingsvermogen (je de klanken kunnen voorstellen bij het zien van de notatie) en daarmee het inzicht in de muziek. De meespeelpartituur eindigt met dit beeld:

De uitvoering hiervan spreekt niet voor zich. Vraag de kinderen hoe het zou kunnen klinken [geel en rood klinken tegelijk, twee keer na elkaar, vervolgens klinken er drie, vier en uiteindelijk klinken vijf klanken tegelijk]. Deel vervolgens ook instrumenten uit bij het blauwe en grijze symbool. Neem hiervoor kortklinkende instrumenten. Beslis voor jouw groep of je meer momenten uit de meespeelpartituur moet voorbereiden.

Organisatie

Het is handig om de instrumenten zo uit te delen dat er in de klas een soort orkest ontstaat: kinderen met hetzelfde instrument zitten bij elkaar. Ik deel de instrumenten zelf als volgt uit: stel, je hebt vijf groepjes in de klas, dan zorg ik dat ik van elk instrument twee exemplaren heb. In het meest linkse groepje in de klas deel ik de instrumenten uit die horen bij rood, het groepje ernaast geel, daarnaast groen. In het thema wisselen deze instrumenten elkaar af in de volgorde rood, geel, groen en op

deze manier kan ik dat ook goed aangeven. Vervolgens een groepje blauw en het laatste groepje grijs. Ik laat kinderen hun instrument binnen het groepje wisselen. Daarbij geef ik aan: ik tel tot drie en als ik bij drie ben is het instrument gewisseld en is het stil. Dat scheelt een hoop tijd en het tempo waarin je telt, kun je aanpassen aan de situatie. Maak er een spel van, welk groepje heeft het voor elkaar om dit in drie tellen geregeld te hebben.

Uitvoeren

Kinderen klaar: stil en met het instrument in de aanslag. Film aan en spelen maar. De eerste (paar) keren dirigeer je de klas: je geeft de inzetten aan. Daarvoor moet je de meespeelpartituur zelf goed (uit je hoofd) kennen. Je staat op een centraal punt in de klas. Kinderen moeten zowel jou als de notatie kunnen zien. Net als in een orkest waarin de orkestleden ook naar hun bladmuziek kijken en de dirigent in het oog moeten houden. Kinderen zonder instrument spelen de bodysounds mee van het symbool van hun groepje.

Evaluatie

Zorg dat je zelf goed luistert naar het klinkend resultaat: klinken de juiste instrumenten op het juiste moment? Wordt er in de maat en in het juiste tempo gespeeld? Oftewel: hebben kinderen hun oren open of zijn ze puur gericht op beeld? Door de eerdere activiteiten deze les zou je verwachten dat ze luisteren naar de muziek, maar niets is zeker, dus blijf alert.

Daag kinderen ook uit om met hun groepje (dat bij hetzelfde symbool hoort) exact gelijk te spelen. Het laat kinderen alert zijn en daardoor verbetert het resultaat direct. Eventueel kun je een opname maken van de musicerende klas. Dat geeft de kinderen een moment van extra concentratie en ze kunnen zichzelf terug horen en hier als groep op terugblikken.

Conclusie

Als je rondom het aantrekkelijke filmmateriaal dat zoveel voorhanden is doelgerichte en stapsgewijze muzikale leeractiviteiten ontwerpt, dan zijn deze filmpjes fantastisch materiaal om te gebruiken in de muziekles. Heel veel plezier ermee.

Suzanne Kratsborn is muziekdocent aan de pabo en post-hbo Vakspecialist Muziek van Fontys Hogeschool Kind en Educatie in Tilburg.

INTERVIEW

De podcasts van Meester Casper
over muziekonderwijs

“In Nederland is het muziekonderwijs versplinterd.”

Casper de Haas met ukelele

Voor pabo-studenten in Utrecht zijn de ukelele-instructiefilmpjes van ‘Meester Casper’ een begrip. Maker Casper de Haas is daarnaast een interessante podcastserie begonnen over het muziekonderwijs in Nederland.

TEKST ESTHER WOUTERS

In de beperking toont zich de meester. Daaraan moest ik denken toen ik Casper de Haas vroeg waarom hij instructiefilmpjes voor muzieklessen in het primair onderwijs was gaan maken. Het antwoord is even eenvoudig als voorspelbaar: vanwege corona moesten er online lessen komen, dus dan ga je aan de slag. Zijn filmpjes zijn opvallend goed en met zichtbaar plezier gemaakt.

De filmpjes hebben een vast format: een begin met geanimeerd logo en vast begin-geluid, een middenstuk met meestal uitleg hoe je op de ukelele een akkoord speelt en welk liedje je daarmee kunt begeleiden, en een slot. Ze eindigen vrijwel allemaal

met zijn opgewekte aanmoediging “succes met oefenen”. Het YouTube-kanaal ‘Meester Casper’, waarop de filmpjes staan, oogt professioneel: het is overzichtelijk en voorzien van een mooi logo. Inhoudelijk is het ook professioneel: Casper komt prettig snel ter zake en geeft in enkele minuten precies de informatie die je nodig hebt om vervolgens zelf aan de slag te kunnen. De filmpjes zijn niet bedoeld om af te spelen in de klas maar om leerkrachten die een muzikles willen geven aan een klas in het primair onderwijs te voorzien van eenvoudige, voor iedereen goed te volgen oefen-instructies en ideeën voor liedjes. Het kanaal Meester Casper bevat ook een paar filmpjes over didactiek en

over muzikale spelletjes voor in de klas. Daarnaast heeft het kanaal de podcastserie ‘Meester Podcasper’ met video’s van gemiddeld een uur. Bij het schrijven van dit interview waren dat er drie. Het format is: gesprekken aan tafel met vakgenoten over het vak muziekonderwijs. Qua beeld gebeurt er vrijwel niets, ze zijn bedoeld om naar te luisteren.

Er zit geen verdienmodel achter, de filmpjes zijn gratis voor iedereen beschikbaar. Casper de Haas verdient zijn inkomen als docent bij de pabo van het Marnixcollege. Met de filmpjes wil hij zijn studenten helpen in coronatijd, maar met de podcasts heeft hij een ander doel voor ogen, vertelt hij. “Het begon als hobby. Voor mezelf

maakte ik voor de lol wel eens filmpjes van covers. Daarna maakte ik ukelele-filmpjes, dat was een coronabezigheid, heel laagdrempelig maar het werd steeds groter, steeds meer mensen gingen ze bekijken. Toen in april/mei 2020 duidelijk werd dat corona ook in het volgende schooljaar zou voortduren, besloten we met de pabo-collega’s van Marnix dat we de eerstejaars een ukelele zouden laten aanschaffen, en vanaf augustus die filmpjes in het curriculum op te nemen.”

Podcasper

“De jongen die mijn logo had geanimeerd, heeft zelf een YouTube-kanaal met wel veertig- of vijftigduizend volgers. Dat is zijn werk. Hij zei tegen mij: ‘Je moet ook eens kijken wat je nog naast die filmpjes kunt doen, een podcast of iets met leuke feitjes.’ Ik aarzelde, vond die filmpjes al heel wat, maar besprak het met een aantal vrienden en die zeiden ‘probeer het gewoon’, en dat ben ik met hen gaan doen, dat is de eerste podcast geworden. Die was wat onwennig. Wat gaan we doen? Gelijk de diepte in, of iets speciaal voor mijn studenten? Zij kijken naar mijn kanaal, dus het moet voor hen begrijpelijk zijn.”

“Het is nog niet helemaal uitgekristalliseerd op wat voor publiek ik me moet richten. Moet ik muziekdocenten aanspreken of toch ook groepsleerkrachten? Met de podcast met Jeroen Schipper ben ik wel veel de diepte in gegaan. Achteraf denk ik, ik had het over zoveel meer onderwerpen nog willen hebben. Bijvoorbeeld, in de laatste Pyramide stond een artikel van Michel Hogenes over de Canon van het Nederlandse Kinderlied, ik dacht, dat is nou echt een onderwerp waar ik het met Jeroen Schipper over kan hebben. Maar dat is niet aan bod

Casper de Haas (links) met Jeroen Schipper, Podcasper nr 3, december 2020

gekomen. Ik ben geen interviewer. Mensen hebben mij gezegd dat ze het prettig vinden hoe ik een gesprek leid. Dat vind ik leuk om te horen, maar ik ben nog zoekende naar mijn stem, naar de juiste toon.”

Muziekdocent

“De muziek komt van moeders kant, zij heeft conservatorium dwarsfluit gedaan. Op YouTube staat een filmpje uit 1965 met Ad van Veen die muzikles geeft, dat is mijn opa. Hij heeft ook veel voor De Pyramide geschreven. Mijn moeder heeft mij op AMV gedaan. Ik koos voor drums, speelde in een marching band en als puber ben ik bas gaan spelen omdat ik in een band wilde. Later wilde ik er meer mee doen, niet alleen als hobby. Ik koos bewust voor het onderwijs omdat ik werk wil hebben.”

“Op conservatorium vond ik stage verschrikkelijk want in het eerste jaar was ik heel onzeker over überhaupt ... zingen. Ik durfde helemaal niks, wilde snel wég van die basisschool. Later kwam ik mezelf erg tegen op de middelbare schoolstages, ik kon niet met die pubers overweg.”

“Ottillie van der Jagt kwam langs bij Codarts en zei ‘we zoeken mensen bij de SKVR’ [Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam – red.] en ik zei ja, want ik wilde weg bij mijn baantje bij McDonalds. De basisschool waar ik ging werken had een subsidieregeling

Durf je kwetsbaarheden in de etalage te zetten

waarbij de groepsleerkrachten van mij moesten leren. Dat was heerlijk. Het eerste jaar stond ik voor de klas en zij observeerden bij mij, dus ik hoefde nooit orde te houden, ik was puur bezig met muziekonderwijs geven. Zo kon ik een jaar lang extra oefenen zonder dat een docent ingreep. Ik kwam erachter dat ik het leuk vond en goed kon.”

“Op de basisschool moet je elke week lesmateriaal hebben, en ik had niet zo veel liggen. Bij Codarts had ik alleen in het eerste jaar basisonderwijsstage gelopen. Ik kon Eigen-wijs gebruiken en dan elke week een nieuw liedje aanleren. Maar er zijn meer domeinen, je wilt ook iets spelen, iets doen, luisteren naar muziek, bewegen op muziek.” “Op aanraden van vrienden kocht ik het boek Singing Games and Rhymes van Lucinda Geoghaegen. Daarin staan korte liedjes met daarbij behorende klap- of bewegings-

spelletjes. Er komen steeds stapjes terug waarmee het moeilijker gemaakt kan worden, terwijl de liedjes zelf helemaal niet lastig zijn.” “De kinderen konden het niet meteen, maar hadden wel een intrinsieke motivatie om het te kunnen. De klap-spelletjes, waarvan je denkt dat ze het niet meer willen doen, willen ze juist wel. Het ging als een tierelier, ik heb echt geleerd wat kinderen wel en niet leuk vinden, ze willen helemaal niet achter een computerscherm, ze willen samen iets doen. En zo werden mijn lessen niet meer een losse les van één middag, maar leerlijnen van vier weken waarbij de leerlingen aan het eind van die vier weken het spel konden.”

Kodály-master

“Ik ben masterclasses gaan volgen en heb weekenden bijgewoond en toen dacht ik, ik moet de Kodály-master gaan doen, het is deel van mijn docent-identiteit.”

“Bij de Kodály-master leer je hoe je een lessenserie ontwerpt. Je kan het zo gek maken als je wilt, van kleuters tot groep acht. Bijvoorbeeld bij de kleuters begin je met steady beats, op de hartslag meetikken. Ik zeg nooit ‘we zijn nu maat aan het houden’, maar ‘we tikken mee op de hartslag’. Dat doen we een halfjaar lang met elk lied. Pas in groep twee zeg ik ‘dat noemen we maat houden’, en dan hebben we er al een jaar lang ervaring mee opgedaan. Dat principe pas je steeds toe, naast ritme ook met bouwstenen, toonhoogte, handzingen, net als bij Gehrels. Je bent echt muzikale inhouden aan het trainen.”

“Veel muziekles in Nederland gaat op basis van grote spelers zoals 123Zing, Eigen-wijs, Aslan, Zingikker, Zang-Express, en daar zitten vooral leuke lesideeën in. Maar niet echt een lange leerlijn. Dat is de discussie die ik misschien ook wel op gang wil brengen met de podcasts.”

Onderwerp Podcasper-serie

“De vraag die ik in de podcasts wil stellen is, wat hebben we nou aan alles? In Nederland is het muziekonderwijs een beetje versplinterd. En ik snap

dat we in Nederland niet een hele Hongaarse methode kunnen invoeren, daar zijn we veel te eigenwijs voor. Iets opleggen is niet de bedoeling. Maar wat we wel kunnen doen, is ernaar streven om alle eilandjes en de versplintering te verminderen en holistischer te kijken naar hoe we goed muziekonderwijs vormgeven.

“Als we het hebben over de basis van muziekonderwijs, de TULE SLO [tussen-doelen en leerlijnen van Stichting Leerplanontwikkeling – red.], dan vind ik die te algemeen, ik zou dat liever iets gespecificeerder hebben zodat alle docenten weten: we moeten aan díé doelen werken op deze manier. Nu is het doel dat we het over muziek kunnen hebben op alle klassenniveaus. En dat je het kunt uiten, een emotionele ontwikkeling. Dat heb je ook zeker nodig, maar het mag af en toe ook iets meer de diepte in.”

“Bij taal en rekenen werk je wel gestructureerd naar specifieke doelen toe. Je moet aan het eind van groep 8 breuken kunnen oplossen, in groep 5 moet je kunnen klokkijken. Bij muziek merk ik dat er veel klassen groep 7 en 8 zijn die niet in canon kunnen zingen. Ik las op Facebook een discussie over meerstemmig zingen in de klas, uit de literatuur over het begin van de twintigste eeuw blijkt dat we in Nederland een cultuur hebben gehad waar meerstemmig zingen de norm was in de zesde klas.”

“Dus het is er allemaal geweest en er zijn veel redenen waarom het uiteindelijk is verdwenen, Jeroen Schipper gaf als voorbeeld ontkerkelijking, maar ook de Mammoetwet heeft ermee te maken gehad en de invoering van het basisonderwijs is een groot punt geweest.”

Terug bij af

“Tegelijkertijd hebben we die basis-principes ook nodig want dat is waar de overheid naar kijkt. Anders verdwijnt het vak straks weer helemaal van de basisschool. Terwijl we net weer een beetje naar boven aan het komen zijn. We hebben Méér Muziek in De Klas, de subsidieregeling, er worden veel

Beeld uit een van de ukelelelessen van Meester Casper, 2020

convenanten ondertekend, dus het vak is nu al zichtbaarder dan het was. Als je nu opeens in de kern van het muziekonderwijs gaat lopen sleutelen en je neemt de verkeerde beslissing, kunnen we zomaar weer terug zijn bij af.”

“Je moest vroeger een muziek-auditie doen om in de Kweekschool terecht te komen, dat is uiteindelijk afgeschaft omdat te weinig mensen het haalden. Als we nu een auditie zouden houden aan de poort van de pabo, valt een grote groep af en dat wil je niet. We hebben al een lerarentekort. Mensen die nu de pabo doen, hebben geen muziekles gehad. Dat is de vicieuze cirkel die we moeten doorbreken. Er moet een doorbraak komen, zodat er een generatie komt die over zijn of haar angst heen stapt. Dat is de quote uit de eerste podcast die ik het mooist vond. ‘Durf je kwetsbaarheden in de etalage te zetten.’

Toekomst Podcasper

“De eerste podcast stond nog niet op Spotify. Iets op YouTube zetten kost geen geld, op Spotify wel. Ik heb nu voor een jaar betaald, het aantal plays gaat omhoog. Ik zal zien of er animo voor is. Als mensen het interessant vinden en het voegt iets toe aan de discussie over hoe we muziekonderwijs geven in Nederland en de podcast kan die discussie faciliteren, dan is het waardevol genoeg om ermee door te gaan. Als in mei blijkt dat er weinig mensen naar luisteren, dan is het meer bezigheids therapie voor mezelf, en dan trek ik de stekker eruit.”

Esther Wouters is journalist en hoofdredacteur van De Pyramide.

RECENSIE

Muziek, beeld en taal integreren

TEKST **YFKE BLOKHUIS-LERK**

In *Zing zing zing de wereld* rond staan elf liedjes uit alle delen van de wereld. Ze zijn via YouTube te beluisteren en te downloaden via een QR-code of web-link voorin het boek. Van elk liedje zijn twee versies: een met zang en een instrumentale.

Met dit boek en de opnamen willen de makers mensen inspireren om muziek, beeld en taal te integreren. Zij richten zich daarbij niet alleen op vakdocenten muziek, maar ook op leerkrachten en ouders. Zij willen vooral dat een leerkracht met dit boek zelf muziekles kan geven aan kleuters op de basisscholen, omdat muziek voor hen soms buiten het basispakket valt.

Elk lied heeft een daarbij passend verhaal. Samen met de prachtige illustraties nemen de verhalen je mee op avontuur naar het land waar het liedje vandaan komt. Sommige verhalen zijn zo geschreven dat het lied erin wordt opgenomen. Het lied kan dan worden gezongen tussen het voorlezen door.

Achterin het boek staat over elk lied kort waar het precies vandaan komt en waar het over gaat. Bij een enkel lied is ook (een deel van) de tekst vertaald.

Wat ik jammer vind, is dat de blad-muziek en de fonetische uitspraak van de liedteksten ontbreken. De

juiste uitspraak van de tekst is alleen te achterhalen door de liedjes heel goed te beluisteren. Niet iedereen spreekt alle talen die in het boek voorkomen. Daarnaast kunnen leerkrachten met de bladmuziek erbij een uitgebreidere muziekles rondom de liedjes geven, zeker vakdocenten, maar ook een groepsleerkracht met enige muzikale basis. Bijvoorbeeld om zelf de begeleiding te spelen en de liedjes beter te kunnen aanleren. De docent kan bijvoorbeeld korte fragmenten oefenen zonder steeds de muziek op pauze te moeten zetten.

De muziek is aantrekkelijk en de liedjes zijn vrolijk, geschikt voor jong en oud. Voor de groepsleerkracht zonder specifieke muzikale opleiding is het boek zeer geschikt: hij kan de verhalen aan zijn leerlingen voorlezen en de liedjes met hen beluisteren. Ze samen zingen is zeker ook een optie, want de liedjes zijn kort en de tekst wordt regelmatig herhaald, waardoor de tekst en melodie wat makkelijker op te pakken zijn.

Herhaling is bovendien aantrekkelijk voor kleine kinderen. Mijn dochter van enkele maanden werd nu al vrolijk van het horen van de liedjes, dus dat zullen de kinderen op school dan zeker ook worden!

Yfke Blokhuis-Lerk is groepsleerkracht en vakspecialist muziek.

Zing zing zing de wereld rond

Samenstellers Marieke van Ditshuizen en Aslan Muziekcentrum
Auteur verhalen Jef Aerts
Arrangeur liedjes Thijs Krammer
Illustrator Marieke van Ditshuizen
Uitgever Querido
ISBN 978 90 451 2493 3
Prijs hardcover €17,50
Prijs luisterboek €9,99

Inclusieve muziekles voor klassen met dyslectische leerlingen

Muziekles en dyslexie

Hoe kun je er als muziekdocent voor zorgen dat je les inclusief is voor leerlingen met dyslexie? Rhodé de Wolf, zelf dyslectisch, schreef er een scriptie over voor de opleiding Docent Muziek.

TEKST RHODÉ DE WOLF

Muziek maken kan een uitdaging zijn voor kinderen met dyslexie. In hoeverre zijn muziekdocenten zich bewust van de problemen die deze kinderen hebben met specifieke muzikale vaardigheden? Waar hebben kinderen met dyslexie behoefte aan in het muziekonderwijs? Hoe kun je als muziekdocent ervoor zorgen dat je les inclusief is voor leerlingen met dyslexie? Als pabo-student én ervaringsdeskundige heb ik me verdiept in deze vragen. Dit artikel is een bewerking van mijn scriptie over muziekonderwijs en dyslexie.

Ongeveer twaalf jaar geleden, ik was vijftien, moest ik tijdens een cursus muziektheorie rondlopen in het lokaal, waarbij ik een ritme uitvoerde door te stampen en te klappen. Ik klapte, maar dan kon ik niet tegelijk een ander ritme stampen. Ik stampte, maar dan kon ik niet tegelijk een ander ritme klappen. Het leek zo makkelijk, maar er klopte niets van wat ik deed. De rest van de cursisten

leek het voorbeeld moeiteloos over te nemen na één keer kijken. Dit en vele andere soortgelijke momenten hebben ertoe geleid dat ik erg onzeker was over mijn muzikaliteit. Pas toen ik aan het einde van mijn studie bij het zoeken naar een scriptieonderwerp stuitte op een artikel over dyslexie en muziek, vielen er puzzelstukjes op hun plaats. Er bleek een reden te bestaan voor de moeilijkheden die ik ervaar tijdens mijn muzikale ontwikkeling: dyslexie.

Dyslexie bij muzikale vaardigheden

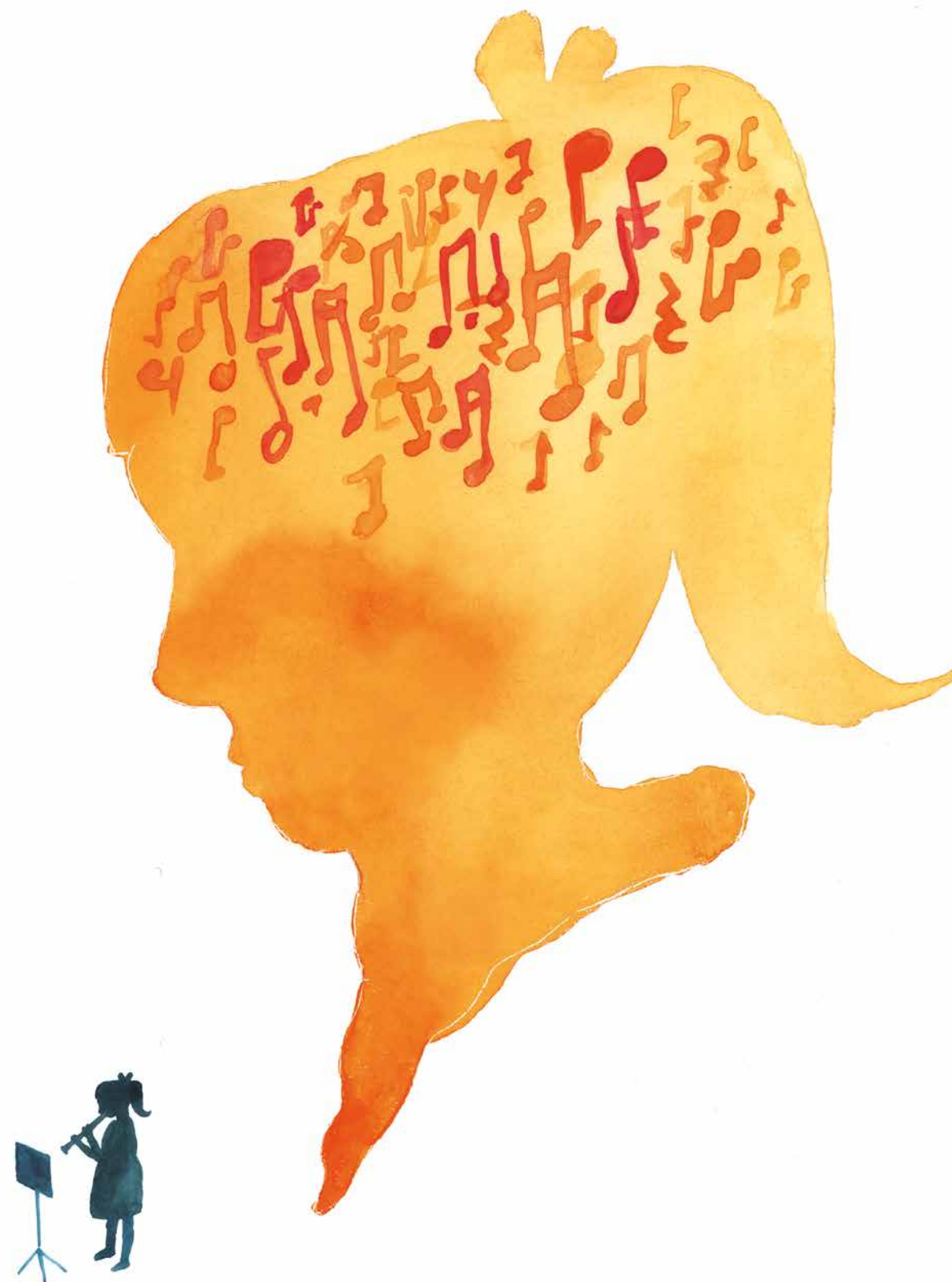
Ik kwam erachter dat onderzoek aan toont dat dyslexie verschillende effecten kan hebben op de ontwikkeling van de muzikale vaardigheden, naast de bekende problemen bij lezen en schrijven:

- meer moeite met noten leren lezen;
- problemen met timing, structuur en ritmiek in de muziek. Problemen in timing doen zich vooral voor in de snelle timing-vaardigheden.

Dyslectici hebben meer moeite met het aangeven van de hoeveelheid noten die ze hebben gehoord dan niet-dyslectici;

- meer moeite met het herkennen van structuur en ritmiek, bijvoorbeeld wanneer moet worden aangegeven of twee ritmes hetzelfde klinken of juist anders. Zelfs bij simpele ritmes die uit slechts enkele noten bestaan;
- problemen in de motoriek, vooral bij taken die verschillende snelheden en een combinatie van links en rechts vereisen. Dit zie je in de praktijk terug bij drummen en bij het uitvoeren van ritmes waarbij armen en benen verschillende dingen moeten doen;
- een verlaagde capaciteit van het werkgeheugen, waardoor dyslectici beperkt reeksen van noten in een keer kunnen onthouden. In de praktijk betekent dit: liedjes of muziek minder snel kunnen naspelen of -zingen.

Dyslectici ervaren niet per definitie al deze verschijnselen, maar wel een herkenbaar patroon ervan.

ILLUSTRATIE WINNEKE HAZEWINKEL

Naast deze problemen kunnen dyslectici ook voordelen ervaren: ze kunnen juist sterker zijn in bepaalde muzikale aspecten. Bijvoorbeeld in het bespelen van sommige instrumenten en de mogelijkheid om noten in hun hoofd te 'horen'. Tevens hebben ze vaak een goed muzikaal gehoor en levendige fantasieën met een hoge mate van creativiteit en originaliteit (Thomson 2007).

De noodzaak van differentiatie

In mijn onderzoek kwam naar voren dat docenten muziek niet altijd op de hoogte zijn van deze problemen bij dyslectici. Je kunt je afvragen in hoeverre deze bewustwording van belang is voor docenten muziek. Er wordt tenslotte al gedifferentieerd in het onderwijs. Per leerling past de docent zijn muziekonderwijs aan op het individu of op de kleine groep. Hij

houdt rekening met wat de leerling nog net niet kan, maar wel binnen handbereik heeft. Of de leerling dyslectisch is of niet, lijkt dan niet zo van belang. Toch denk ik dat bewustwording van de mogelijke problemen die kunnen optreden bij leerlingen met dyslexie wel van belang is. Het kan namelijk helpen in het begrijpen en begeleiden van dyslectici in de muziekles. Als

ervaringsdeskundige had ik het tijdens mijn muzikale ontwikkeling bijvoorbeeld fijn gevonden als ik had geweten van de extra problemen die dyslectici kunnen ervaren. Dan had ik begrepen waarom bepaalde zaken mij zoveel meer tijd kostten dan mijn leeftijdsgenoten en me een stuk minder onzeker gevoeld.

Daarnaast kan de docent die de problematiek herkent, zijn of haar kennis over het ondervangen ervan inzetten om de dyslectische leerling op een passende manier te begeleiden.

Passend muziekonderwijs aan dyslectische kinderen

In de literatuur worden verschillende aanbevelingen gedaan voor het ondervangen van de problematiek bij dyslectici:

- lesprogramma's gestructureerd, sequentieel en opbouwend aanbieden;
- verschillende zintuigen aanspreken;
- luisteren naar muziek;
- herhaling van opdrachten;
- leerling laten deelnemen aan groepslessen;
- in eerste instantie op het gehoor leren;
- inzetten van activiteiten gericht op het opbouwen van het zelfvertrouwen;
- een kleursysteem in de bladmuziek en songteksten gebruiken;
Hierbij kleurt de docent samen met de leerling de verschillende delen van het muziekstuk in met vaste kleuren, zodat de leerling een beter overzicht heeft. Dit is dus niet het gebruik van verschillende kleuren bij elke lijn in de notenbalk. Dat zorgt namelijk niet voor een vermindering van fouten, het kan zelfs in sommige gevallen contraproductief werken.
- de notenbalk vergroten en alle stelen van de noten in dezelfde richting noteren; dit leidt tot minder fouten bij deze leerlingen;
- mondeling gegeven opdrachten voor de dyslectici een aantal keer herhalen;
- ezelsbruggetjes gebruiken;
- een aantal voorbeelden geven van grote muzikale bekendheden die ook

dyslectisch waren of zijn, zoals John Lennon en Robbie Williams. Dit laat de dyslectici inzien dat nog steeds alles kan, als er maar tijd en moeite in wordt gestopt.

Omdat dyslectici vaak moeite hebben met concentratie, is het daarnaast goed om de dyslectische leerling vooraan in de klas te plaatsen, weg van afleidingen, en het liefst naast een behulpzame en muzikaal sterke medeleerling. Deze leerling kan de dyslectische leerling helpen met muziekactiviteiten, het onthouden van songteksten, procedures in de klas en instrumentgebruik.

Dan had ik mij een stuk minder onzeker gevoeld

Aanbevelingen uit de praktijk

Voor het onderzoek is aan muziekdocenten gevraagd naar hun aanbevelingen voor een inclusieve muziekles, waarbij rekening wordt gehouden met dyslectische leerlingen. Differentiëren in de klas is de vaakst genoemde aanbeveling.

- Differentiatievormen die vaak worden ingezet in de muziekles zijn:
- het gebruik van verschillende soorten uitleg (verbaal, beeldend en tekstueel);
 - verschillende niveaus, vormen van opmaak en werkvormen. Denk hierbij aan het maken van verschillende soorten opdrachtbladen, die variëren in aantal woorden, in kleur en in opmaak;
 - het aanbieden van keuzes uit gevarieerde opdrachten, zoals een praktische opdracht op een instrument tegenover een opdracht achter de computer of het spelen van muzieknotatie tegenover het spelen op gehoor;

- opdrachten overzichtelijk in kleine stukken verdelen en deze na afronding afvinken.

Ook wordt aanbevolen om bewust om te gaan met de mentale blokkades die een gevolg kunnen zijn van de problematiek bij dyslectici. Bijvoorbeeld door werkvormen toe te passen waarbij de leerlingen de opdracht eerst in tweetallen mogen doen en daarna voor de groep. De docent creëert zo een veiligere sfeer, wat het vaak makkelijker maakt voor de leerlingen. De problemen in het werkgeheugen kunnen onder andere worden ondervangen door het gebruik van een digitale methode. De leerlingen kunnen dan de geluidsfragmenten thuis van tevoren extra beluisteren.

Tot slot wordt een aanbeveling uit de literatuur ook gegeven vanuit de praktijk, namelijk om de dyslecticus weg van afleidingen te plaatsen, liefst naast een behulpzame, muzikaal sterke medeleerling. Elke dyslecticus is anders en daardoor is het lastig een vaste manier van aanpak te creëren. Mijn aanbeveling is dan ook om vooral de bovenstaande kennis mee te nemen in de les en per leerling te kijken wat wel en niet werkt.

Rhodé de Wolf is muziekdocent, auteur van de muziekmethode 'Musicbox' voor het vo en van de nog te verschijnen 'Creëer en leer – muziek' voor het po, dirigente van een amateurkoor en bijna afgestudeerd aan de pabo.

Dit artikel is een bewerking van de scriptie Disleksie en Museik – De kennis van voortgezet onderwijs docenten muziek over de effecten van dyslexie op het aanleren van muzikale vaardigheden. Rhodé Heddes, Opleiding Bachelor Music in Education, Docent Muziek. Conservatorium Utrecht, 7 januari 2019.

De bijbehorende literatuurlijst vindt u onderaan het online gepubliceerde artikel op gehrelsmuziekeducatie.nl: Artikelen.

COLUMN

EH ... JAZZ?

Jazz is uitstekend geschikt om vanaf de eerste lessen in te zetten bij instrumentaal onderwijs. Het is een muzikale kapstok waar je veel vaardigheden aan kunt ophangen en die veel te weinig gebruikt wordt. Alhoewel jazz de kinderen weinig zegt, zijn ze snel enthousiast over deze swingende en avontuurlijke muziek. Natuurlijk niet zo vreemd dat ik dat beweer als docent aan de jazzafdeling van de Muziekschool Amsterdam. Binnen die school is er een Jazz Academie voor extra gemotiveerde en getalenteerde leerlingen met zo'n veertig leerlingen van 9 tot 20 jaar oud. Het is te danken aan de tomeloze inzet van Peter Guidi* dat die afdeling er is gekomen want eerlijk gezegd staan er elk jaar geen hordes 9-jarigen voor de poort te roepen dat ze in de voetsporen van Miles Davis of Pat Metheny willen treden. Kinderen willen graag zo snel mogelijk leuke liedjes leren spelen en als er dan ook nog samengespeeld kan worden is dat helemaal tof. We kennen allemaal de leerorkesten, zowel klassiek als HaFaBra**, en overall duiken 'speel-pop-in-een-band-voor-les-één'-initiatieven op. Jazzbands kunnen een fantastisch alternatief zijn, of een aanvulling daarop. Er zijn veel stukken gebaseerd op simpele grooves met eenvoudig te leren melodietjes (heads). Als een stuk loopt, kun je makkelijk losse delen toevoegen. Een 'background' achter een solist, een 'shout chorus' om de zaak extra op te zwepen. Als je duidelijke tekens afsprekt, kun je naar hartelust tijdens het spelen de vorm aanpassen. Een stuk kan zo een avontuur worden dat elke keer dat je het speelt weer anders is. Die dirigentenrol kun je ook aan kinderen binnen de band geven. Dat vinden ze razend spannend en het geeft weer een extra dimensie aan het samenspelen.

De samenstelling van een jazzband kan erg flexibel zijn. Allereerst denk je aan een ritmesectie met bas, drum, piano, gitaar. Alle blazers en strijkers kunnen daarbovenop. Ik heb nog nooit "nee" tegen iemand hoeven zeggen. Improvisatie speelt al meteen een grote rol. De dappersten grijpen direct de solo's maar iedereen krijgt een kans. In de ritmesectie speelt iedereen een voorgeschreven partij en als ze die eenmaal onder de knie hebben, moedig ik ze aan om flink los te gaan. Door die eigen rollen geef je kinderen de kans om volop door te groeien zonder dat ze op elkaar moeten wachten. De beloning is een swingende band, samenspelend, avontuurlijk met alle ruimte om individueel te schitteren waardoor het heel makkelijk is om optredens te regelen! Na een paar jaar groeien ze door naar de volgende band, ontwikkelen ze hun muzikaliteit en smaak en vinden ze Miles Davis ineens te gek en willen ze alle Pat Metheny-licks leren.

Nieuwsgierig? Google 'Let the Jazz Kidz Play', dan zie je hoe dit in de praktijk werkt.

Leon van Mil is jazzmusicus. Hij is verbonden aan de jazzafdeling van de Muziekschool Amsterdam en geeft saxofoon aan de Opleiding Docent Muziek van het Conservatorium van Amsterdam.

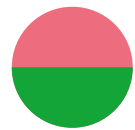
* Peter Guidi (1949-2018): Fluitist en saxofonist van Schotse komaf, een van de pioniers op het gebied van jazzeducatie in Nederland. Auteur lesmethode The Jazz Flute. Gaf les op de Muziekschool Amsterdam, waar hij jazzworkshops en jeugdige bigbands organiseerde. Won daarmee nationale en internationale competities.
** Harmonie, Fanfare en Brass

Muzikaal spel en jonge kinderen

‘Kom je spelen? Dan was ik de dokter’

Van gezichtsuitdrukkingen nadoen door een baby tot een rollenspel inclusief verkleedpartij door een zesjarige: kinderspel ontwikkelt zich razendsnel. Dit artikel licht toe hoe je daar als muziekdocent rekening mee kunt houden.

TEKST MARGRÉ VAN GESTEL

In bijeenkomsten met muziekactiviteiten met 0- tot 6-jarigen zien we veel verschillende vormen van spel: het spel ouder-kind, het samen- of naast elkaar spelen van de kinderen, het samen of alleen spelen met muzikaal materiaal, en het hanteren van of spelen met klinkend en niet-klinkend materiaal en speelgoed. Het belangrijkste element in de bijeenkomsten is het muzikale spel, dat weer tientallen verschillende uitingsvormen kan hebben zoals vocaal spel (spel met geluiden), instrumentaal spel (verkennen van geluid, experimenteren), een combinatie daarvan, bewegen op

klinkende muziek, reageren op (tegenstellingen) in klinkende muziek, et cetera.

Spel en ontwikkelingsgebieden

Het spelen begint in eerste instantie als een zintuiglijke reis: kinderen ontdekken klankeigenschappen, vormen, kleuren et cetera, waarbij hun zintuigen leidinggevend zijn. Baby's horen, voelen, ruiken en kijken. Ze kunnen prima gezichtsuitdrukkingen nadoen, en wat later klanken en geluiden. Zo leren ze zich in te leven in de ander, en hun nieuwsgierigheid leidt naar het ontdekken van de wereld én het betekenis geven aan de wereld

(Young 2018). Ze leren al heel vroeg wat oorzaak en wat gevolg is, bijvoorbeeld wanneer ze met materiaal ergens tegenaan slaan en het maakt geluid. Spel van jonge kinderen is aanvankelijk bijna altijd motorisch. Naarmate de motorische ontwikkeling goed verloopt, kunnen kinderen hun motorische vaardigheden steeds beter inzetten in alle vormen van spel. Bij het spelen ontdekken kinderen welk effect hun handelen heeft op de wereld om hen heen. Ze leren hoe interactie kan zorgen voor een fijn gevoel en leren zichzelf en de ander beter kennen. Aspecten uit verschillende ontwikkelingsgebieden komen binnen de spelfases allemaal tot ont-

plooiing. Bijvoorbeeld aspecten van de emotionele ontwikkeling: 'dit gevoel betekent ...', 'ik ben iemand', en aspecten van de sociale ontwikkeling: 'wanneer ik iets in gang zet, reageert een ander zo'. Ook leren kinderen via het spelen enge beelden, gebeurtenissen of ervaringen hanteren. Dat draagt bij aan het verwerken van de gevoelens en aan het beter begrijpen van de wereld om hen heen.

Soorten spel en taalontwikkeling

Kijken we naar de taalontwikkeling, dan zien we het gebruik van taal tijdens het spel langzaam maar zeker veranderen en zich uitbreiden.

Taal is het voertuig voor het vat krijgen op de wereld om je heen. Bij **manipulerend of materiaalgericht spel** onderzoeken kinderen het materiaal, ook op mogelijkheden om er geluid mee te maken. Ze maken zelf speelgeluiden, spelen alleen en gebruiken nog weinig of geen woorden. Bij **handelingsgericht spel** imiteren ze vaak handelingen die volwassenen ook verrichten. Hierbij verwoorden ze wat ze aan het doen zijn, er is sprake van symbolisch spel: doen alsof, bijvoorbeeld roeren in een pan, de baby in bed leggen. Bij het **rollenspel** gaan kinderen steeds meer een specifieke rol spelen. Ze willen de brandweerman zijn of de

Spel van jonge kinderen is aanvankelijk bijna altijd motorisch

FOTO SHUTTERSTOCK

dokter. Ze weten al wat die persoon doet of zegt en zoeken het materiaal dat bij de rol hoort. Bij het **verhaalgericht spel** spelen kinderen steeds vaker langere verhalen waarbij ook details van het verhaal een rol gaan spelen en de relaties tussen de rollen duidelijk worden. Bij restaurantje spelen is de een de kok, de ander de gast en een derde kind de ober. Ze overleggen nu meer over wat ze samen willen doen en wat de ander in zijn rol moet laten zien. Het **plangerichte rollenspel** tot slot, naar aanleiding van een verhaal, boek, film, neemt soms dagen of weken in beslag. De kinderen plannen het spel, praten er veel over met elkaar en creëren een soort werkelijkheid, een afspiegeling van hoe zij denken dat het er in het echt aan toe zal gaan. Of het spel ooit helemaal uitgespeeld gaat worden is de vraag.

Verkleeden

Bij verhaalgericht spel en plangericht rollenspel mag een verkleedkist niet ontbreken. De attributen prikkelen de fantasie. Het stimuleert de kinderen in hun rollenspel, want door je te verkleeden neem je een rol aan. Doen alsof wordt dan gemakkelijker. Kinderen zijn prima in staat om hun taalgebruik aan te laten sluiten bij het personage. Hierin laten ze zien dat de wereld om hen heen tastbaar is geworden én wat ze van die wereld al begrijpen. Sommige kinderen gaan zo op in hun spel dat ze tegelijkertijd prima acteren, uitstekend met elkaar overleggen én leren omgaan met teleurstellingen, want je kunt natuurlijk niet altijd de politieagent of de boef zijn. Zo leren ze spelenderwijs om elkaar iets te gunnen. Dat is meteen een begin van leren samenwerken.

Spelontwikkeling

De spelontwikkeling van het kind verloopt in verschillende fases:

1. Spelen naast elkaar: tot ongeveer 2 jaar. Bijvoorbeeld blokken stapelen en manipulerend spel met vormen, zand en water, maar ook toekijkend spel; kijken naar het spel van anderen zonder zelf mee te doen.
2. Hetzelfde spel spelen naast een

ander kind: 1,5 tot 6 jaar.

Imitatiespel zoals roeren in een beker net als papa, of parallelspeel waarbij er naast elkaar gespeeld wordt zonder interactie.

3. Spelen naast elkaar maar soms al samen: 2 tot 3 jaar. We zien hier vaak al een aanzet tot doen alsof (symbolisch spel), zoals: doen alsof de pop een baby is.
4. Bij het coöperatieve spel wordt er echt samengespeeld. Korte tijd meedoen met kringspelletjes, liedjes. Eenvoudig rollenspel. Spelen van eenvoudige gezelschapspelletjes onder leiding van een volwassene: 3 tot 6 jaar.

Deze fases kunnen elkaar overlappen en het tempo waarin kinderen deze fases doorlopen, is per kind anders. Eigenlijk blijven de meeste mensen hun hele leven lang spelen: we spelen toneel, we maken muziek en dansen, we sporten en we zijn dol op kaarten, bingo en gezelschapsspellen.

Want je kunt natuurlijk niet altijd de politieagent of de boef zijn

Spel of werk

In de literatuur is men het eens over de kenmerken van spel: er is sprake van plezier en betrokkenheid, spelen gebeurt vrijwillig, de speler neemt in belangrijke mate zelf initiatief om te gaan spelen en blijft dat doen zolang het hem boeit of hij daarvoor de kans krijgt, spel dient geen doel. Kleuters maken zelf ook onderscheid in spel of werken. Werken voor hen is iets maken of presteren met een resultaat, zoals bouwen of tekenen. Spelen is voor hen een vrije activiteit zoals buiten spelen of in de poppenhoek spelen (Janssen-Vos 2006).

Een voorgestructureerde activiteit waarbij kinderen nauwelijks een inbreng hebben, is geen spel. Wanneer de ouder of de docent materialen kiest, noemen we dit geen spel, ook niet wanneer de insteek is een bepaald (leer)doel te bereiken, en evenmin wanneer puzzels en ander ontwikkelingsmateriaal met een bepaald doel worden aangeboden of wanneer een docent spel voorbereidt in een stramen van een methode. Materialen en spelsituaties die docenten bedenken, kunnen natuurlijk wel een speels karakter hebben en kinderen vinden het meestal superleuk om mee te doen.

Muziek en muzikaal spel

Kinderen ontwikkelen zich door spel en spelen. Naast vrij spel ook door activiteiten met een speels karakter. Bij activiteiten met een muzikaal educatief karakter kun je de kinderen de kans bieden om via muzikale activiteiten, dus spelenderwijs, klanken en geluiden te ontdekken. In de kleutergroep is een muziekhoek of een luisterhoek een goed begin om muzikaal spel uit te lokken en om de kinderen te laten experimenteren met muziek. Op de pagina's 23 t/m 28 van deze Pyramide staan ideeën voor muzikale activiteiten voor jonge kinderen van 1 tot 7 jaar, waarin rekening wordt gehouden met wat hier is uitgelegd over de rol van spelen in de ontwikkeling van kinderen. Hopelijk geven deze ideeën impulsen om samen tot (muzikaal) spelen te komen.

Margré van Gestel is muziekpedagoge en specialist Infant Mental Health. Daarnaast is zij secretaris van Gehrels Muziekeducatie.

Noten van de redactie

- In de volgende aflevering van De Pyramide verschijnt een achtergrondartikel van Christiane Nieuwmeijer over haar promotie-onderzoek naar vrij muzikaal spel van kleuters.
- Literatuurvermeldingen zie gehrelsmuziek-educatie.nl

Praktijkideeën bij 'Kom je spelen?'

In aansluiting op het artikel 'Kom je spelen? Dan was ik de dokter', Muzikaal spel en jonge kinderen van Margré van Gestel, bedachten zij en Dieuwke Kloppenburg muzikale activiteiten die je met dreumesen/peuters en in de groepen 1, 2 en 3 kunt uitvoeren.

TEKST **MARGRÉ VAN GESTEL EN DIEUWKE KLOPPENBURG**

Roeren

Spelvormen: manipuleren/ materiaalgericht spel, handelingsgericht spel: imitatie

Leeftijd: 1-3 jaar

Muzikaal spel: puls vasthouden, reactiemoment, tegenstellingen, luisteren en concentratie, tekstimprovisatie en stemvorming

Nodig: voor ieder kind en ouder een beker en een lepel. Cd OK! Zing en doe maar mee deel 2***. Cd Peuter dansen 2 cd B, nr 5

*, ** en *** zie pagina 26 onderaan

Spelvorm 1: Pak zelf een beker en een lepel en zing het liedje 'Roeren' voor. Je vult de eerste keer zelf in wat je gaat eten, bijvoorbeeld: pannenkoeken. Deel bekertjes en lepels uit en laat de kinderen roeren terwijl je het lied

nog een (paar) keer voorzingt. Vraag daarna aan de kinderen wat we gaan eten. Zing dan het liedje en gebruik het gerecht dat het kind noemde (bijvoorbeeld poffertjes of aardbeienvla ...).

Spelvorm 2: Draai de beker om, zet hem op de grond en tik met de lepel op de onderkant terwijl je op de oermelodie zingt: 'tik, tik, tik, tik, zo doet de lepel'. Je kunt hier ook een stopmoment invoegen. De kinderen reageren dan op jouw taalgebruik én op jouw stopbeweging. Je kunt hierbij ook gebruikmaken van het stopteken uit de gebarentaal (hou je hand voor je borst met de palm naar voren).

Spelvorm 3: Je wisselt het liedje 'Roeren' af met 'Tik, tik'.

Spelvorm 4: Je neemt het fragment 'Rommelen en trommelen' van de cd Peuters dansen waarbij de kinderen (en ouders) gaan reageren op tikken of roeren.

Een toeterolifant

Spelvormen: motorisch spel, symbolisch spel: doen alsof/ fantasie, rekening houden met elkaar (niet botsen)	Nodig: Knuffelolifantjes*, toeters gemaakt van trombonemondstukken, tuinslang, gieter of trechter**.
Leeftijd: 1,5-4 jaar	Track 'Een toeterolifant' uit 'De Envelop'***
Muzikaal spel: puls vasthouden, stemvorming, improviseren, vormbesef	

Spelvorm 1: (dreumesen) Zorg voor een olifantenknuffel voor ieder kind. De docent en ouders/pedagogisch medewerkers zingen het lied en laten de olifanten wandelen op de puls van het lied, de kinderen zullen dit meteen imiteren. Daarna zingen de docent en pedagogisch medewerkers of ouders de melodie van het liedje op: toet-toet; de kinderen herhalen het spel (en zullen in veel gevallen ook meezingen).

Spelvorm 2: (jongste peuters) De peuters zijn zelf de olifanten, maken een lange slurf en lopen door de ruimte. Zij toeteren in eerste instantie al improviserend, maar zingen al snel zelf ook (fragmenten van) de herhaling op 'toet-toet'.

Spelvorm 3: Het liedje nodigt uit tot toeteren. Met een tuinslang en een plastic mondstuk en een gietertje of trechter maak je een prachtig blaasinstrument.

Draakje

Spelvormen: motorisch spel, materiaalgericht spel: oorzaak-gevolg, symbolisch spel: doen alsof, rollenspel	Nodig: Vingerpoppetjes, eventueel (een) draken-verkleedpak(ken), track uit 'De Envelop'***, track Joris en de Draak (Efteling) of bijvoorbeeld 'Buckbeak's Flight' – Harry Potter and The Prisoner of Azkaban Soundtrack, of 'Flight of The Order of The Phoenix' – Harry Potter and The Order of The Phoenix Soundtrack. Links naar deze tracks op Spotify: zie gehrelsmuzieeducatie.nl
Leeftijd: 2-5 jaar	
Muzikaal spel: stemvorming (blazen, adem-beheersing), reageren op de muziek, betekenis in muziek	

Dit liedje spiegelt emoties en geeft er taal aan door woorden te koppelen aan gevoelens. Spelenderwijs kan het kind de eigen emoties en die van anderen gaan herkennen. Met een speelgoeddraakje, een draken-vingerpoppetje of verkleedkleden kan dit drakenspel heel concreet worden gespeeld. Zo leren de kinderen over oorzaak en gevolg (heel druk worden is bijvoorbeeld het gevolg van boos zijn; het gevolg van het knuffelen is: je weer blij voelen), met 'het draakje in jezelf' omgaan, rekening houden met gevoelens en gedachten van een ander.

Spelvorm 1: Volwassenen en kinderen hebben een vingerpoppetje 'draak' en zingen en spelen dit liedje samen: 'vuur-spuwen' (blazen), samen vliegen en daarna lekker knuffelen.

Spelvorm 2: Gebruik de instrumentale versie waarbij ruimte is om tussen couplet 2 en 3 ook daadwerkelijk rond te 'vliegen'.

Spelvorm 3: Zing eerst het lied en gebruik de muziek van 'Joris en de draak' uit de Efteling of een soundtrack van Harry Potter om samen rond te vliegen en te bewegen op de muziek. (betekenis in muziek)

Ik ben een dokter

Spelvormen: doen alsof, rollenspel, van verhaal-gericht spel naar plan-gericht rollenspel	Nodig: dokterskoffertje, pop, pleister, stethoscoop, et cetera, eventueel pictogrammen en kaartjes met het notenbeeld van de op de pictogrammen uitgebeelde woorden
Leeftijd: 4-6 jaar	
Muzikaal spel: zingen, ritmebouwstenen	

In een van Margré's lessen ontstond spontaan (met een beetje hulp) het liedje 'Ik ben een dokter'. Een lied leent zich bij uitstek voor spel rondom dokter en ziekenhuis.

Wanneer je een stethoscoop kunt lenen, kun je de kinderen naar de hartslag laten luisteren. Luisteren naar andere geluiden in je lichaam is ook een mooie ervaring.

Muzikaal spel

Je kunt kaartjes met pictogrammen gebruiken, bijvoorbeeld: ziekenhuis - ambulance - drankje - bed. Wanneer je daarnaast kaartjes maakt met het notenbeeld van de woorden, kun je de kinderen de woorden laten klappen en hen het notenbeeld bij de plaatjes laten leggen. Een mooie uitbreiding van de woordenschat en meteen ritmische vorming, zeker wanneer alle bouwstenen na elkaar geklapt gaan worden.

Doen alsof en rollenspel

Veel jonge kinderen hebben ervaring met dokters: bijna elk kind heeft vaccinaties gehad, sommigen zijn te vroeg geboren, of hebben buisjes in de oren gekregen. De meeste bewuste of zeker ook onbewuste ervaringen van kinderen met het ziekenhuis en de dokter vragen om een verwerking van die ervaringen en de bijbehorende emoties. Een doktersjas, een koffertje met doktersspullen, een pop of een poppenwagen kan de aanzet zijn tot doktertje spelen. Er ontstaat dan niet alleen rollenspel maar ook verhaalgericht spel, waarbij spannende of minder leuke ervaringen via het spel een plek krijgen. Natuurlijk speelt ook de nieuwsgierigheid naar elkaar en het leren kennen van je eigen lichaam en dat van een ander een rol in dit spel. Er worden afspraken gemaakt wie de dokter is en wie het kind. Waar de wachtkamer is, welke acties de dokter onderneemt, of je een vies drankje krijgt of een pleister met een plaatje.

Sprookje

Spelvormen: symbolisch spel: doen alsof, rollenspel, verhaalgericht spel: verkleeden	Nodig: verkleedkist met kleren (mutsen, heksen-hoed, cape, maskers, toverstokje, mandje et cetera) en attributen, pictogrammen, kaartjes met ritmebouwstenen, verschillende tracks met beweegmuziekjes/stopdans, eventueel gespeeld op je eigen instrument, audiotrack van 'Sprookje'***
Leeftijd: 5-7 jaar	
Muzikaal spel: zingen, op muziek bewegen in de ruimte, werken met eenvoudige ritmebouwstenen	

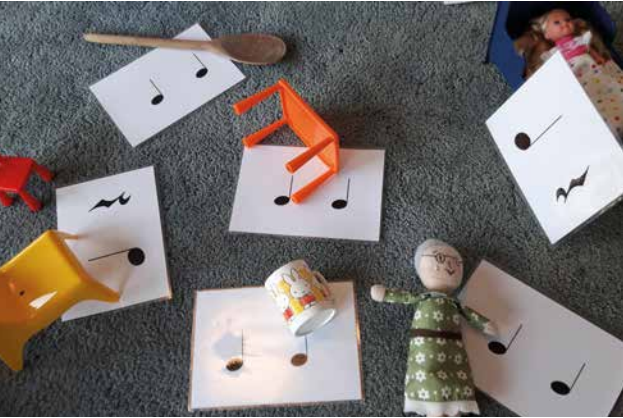
Kinderen houden ervan voorgelezen te worden. Lees, als inleiding, een kort sprookje voor dat aansluit bij de spullen die in de verkleedkist zitten.

Muzikaal spel

Zing in eerste instantie alleen het refrein van het lied 'Sprookje' en laat de kleuters de attributen of verkleedkleden pakken die hun voorkeur hebben. Laat ze er in de kring maar over vertellen. Uiteindelijk hebben de kinderen het refrein zo vaak gehoord dat ze het kunnen meezingen. Een volgende les zing je het couplet van Roodkapje erbij. Dat leent zich prima om als eerste voor te zingen omdat er een verhaallijn in zit met een specifiek onderwerp. Je kunt dan aan de slag met de volgende activiteiten.

Ritmebouwstenen

Kleuters zijn al goed in staat om de lettergrepen te klappen die bij een woord horen. Zorg voor enkele eenvoudige ritmebouwstenen en laat ze klappen en daarna het kaartje bij het attribuut leggen. Oma, bed, lepel, stoel of boze wolf, mandje, schort, et cetera. Het liedje 'Zeg Roodkapje waar ga je henen' sluit ook mooi aan. De elementen uit het verhaal zitten erin verwerkt: de boze wolf, bang zijn, oppassen voor vreemden. Kleuters voelen en weten wat dat betekent, ze hebben allemaal al eens angst ervaren. Het leren omgaan met die emotie kan zo via spel gaan plaatsvinden, bovendien bied je de kinderen meteen een liedje uit de Nederlandse cultuur.

Ritmebouwstenen

Bewegen in de ruimte

Kleuters houden van bewegen en zijn al goed in staat een 'stopdans' uit te voeren. Een voorbeeld van een stopdans vind je op de cd 'Peuters dansen' deel 3 nr 11. Ben je zelf handig op een instrument dan kun je zelf spelen: bijvoorbeeld afwisselend een huppelmuziekje, een 'de boze wolf sluipt door het bos'- en een 'Roodkapje loopt snel naar het huis van oma'-muziekje; laat de kleuters erop reageren door hun bewegingen aan te passen. Dit kan ook met instrumentale tracks. De jongste kleuters vinden het fijn wanneer ze eerst even de verschillende muziekjes en bewegingen een voor een mogen uitproberen. Dan is het nog steeds spannend wat er komen gaat, maar hebben ze al een beetje een idee wat er van ze wordt gevraagd. In de lessen met de kleuters ontstond op initiatief van de kinderen een nieuwe tekst op de melodie van 'Sprookje':

In het circus.
Op de melodie van 'Sprookje' van Leo Aussems (pag. 28).

Refrein:
In het circus kan je alles
In het circus is het fijn
In het circus kan je alles worden
Wat je maar zou willen zijn.

Wil je dan een paardje worden
Met een hele mooie staart
Of word jij een olifant
Die loopt netjes in de maat
Refrein

Wil je soms een clowntje worden
Met 'n mooie rode hoed
Of word jij een acrobaat
Die dan heel veel kunstjes doet.
Refrein

Word je dan een leeuwentemmer
Stap je in de tijgerkooi
Of speel je in de circusband
Omdat je de muziekjes kent.
Refrein

Tip
Nog een leuke track met meerdere bewegingen/rollen bij 'In het Circus': 'Dansspetters: het Circus'.

Mijn vader is een timmerman

Spelvormen: manipuleren/
materiaalgericht spel,
handelingsgericht spel:
imitatie

Muzikaal doel:
zingen, ritme tikken

Nodig: voor ieder kind
twee ritmestokjes

Leeftijd: 4-6 jaar

Activiteit 1: Geef ieder kind twee stokjes. Zing het lied voor en laat de kinderen tijdens het zingen met hun stokjes de verschillende personages uitbeelden.

Activiteit 2: Laat de kinderen de bewegingen van het personage meedoen in de maat van de muziek.

Activiteit 3: Oefen met de kinderen in een rustig tempo het ritme ‘rikketomtom’ door met de stokjes op de grond te tikken. Kunnen we ‘rikketomtom’ echt horen? Omdat het een snel ritme is, zal het niet eenvoudig zijn, maar de wat oudere kinderen zullen het al heel aardig kunnen spelen. Aan het einde van het lied klinkt het ritme ‘rikketomtom’ slechts één keer en draaien de kinderen een rondje om hun as. Let op dat je niet te snel zingt, zodat zij de bewegingen erbij kunnen uitvoeren.

Activiteit 4: Zing het lied met de kinderen. Laat hen met de stokjes de personages uitbeelden, tik het ritme ‘rikketomtom’, en draai een rondje en steek je stokjes in de lucht bij het laatste woord ‘om’.

Lieve Beer

Spelvormen:
handelingsgericht spel,
symbolisch spel: doen alsof,
rollenspel

Muzikaal doel: wiegen in
de puls van de muziek,
stemvorming, zingen

Nodig: knuffels en zak-
doekjes en/of lakentjes,
triangel of klankstaaf

Leeftijd: 4-6 jaar

Activiteit 1: Maak je lijf los door even lekker uit te rekken. Maak er een lange gaap bij ‘aaaaahhhh’, ‘oeoeoeoh’, en “òòòòòòòh”. Laat de kinderen met je meedoen. Hèhè, poeh poeh, nou nou, aaaaaaaah.

Activiteit 2: Laat de kinderen twee aan twee werken: een is de beer en de ander het kind dat de beer in bed mag stoppen. Een doek of lakentje per tweetal is fijn om het spelen te stimuleren. Daarna laat je de kinderen wisselen van rol.

Activiteit 3: Pak de knuffel erbij en wieg tijdens het zingen van het lied rustig heen en weer. In plaats van zingen kun je het lied ook eens neuriën.

Activiteit 4: Laat de kinderen hun knuffel instoppen onder een zakdoekje of dekentje of trui. *Waar zit de kin? Licht hij lekker zo? Ssst, anders worden de knuffels weer wakker.* Mooi om de dag mee af te sluiten.

Activiteit 5: Speel zelf een wiegeliedje of rustgevend muziekje en laat de beren of de kinderen gaan slapen

(luistermoment). Leuk spelletje om hierbij te doen, is de wekker te laten horen en de beren weer wakker te krijgen. In plaats van een wekker kun je in de les een klankstaaf of triangel gebruiken. Licht er een klankstaaf of triangel in een speelhoek van het lokaal, dan hoor je dit spel wellicht terug in de groep, buiten de muziekactiviteit om. Dan zetten de kinderen het echte vrije spelen op een later moment zelf in gang.

Knip, knip, knip met de schaar

Spelvormen: rollenspel,
motorisch spel

Muzikaal doel: zingen,
spelen (ritmestokjes),
ritmisch spreken

Leeftijd: 4-6 jaar

Nodig: ritmestokjes, twee
per kind; laken, spiegel

Activiteit 1: De kinderen maken van wijs- en middelvinger een schaar en maken een knipbeweging bij iedere keer dat ‘knip’ wordt gezongen. Als het te moeilijk is, kunnen de kinderen ook ‘knippen’ met duim en wijsvinger.

Activiteit 2: Geef ieder kind twee stokjes. Elke keer als het woord ‘knip’ wordt gezongen, tik je met de stokjes tegen elkaar. Zijn er ook kinderen die proberen een schaar van de twee stokjes te maken? Zo kun je ook ‘knippen’ bij dat woord. Misschien kunnen we van de stokjes ook wel een kam maken of een busje haarlak.

Activiteit 3: Vraag de kinderen de zin af te maken en spreek: *Laat het lang of Als het maar weer*

Herhaal dit een paar keer zodat het ritmisch loopt en zing daarna met de kinderen het lied met gebaren.

Speelhoek in de klas: Maak een kappershoekje in de klas. Wat hebben de kinderen daarvoor nodig? Kappersstoel, schort/laken, schaar (stokje), spiegel. Misschien wel geld om af te rekenen? En natuurlijk de kapper en de klant.

Margré van Gestel is muziekpedagoge en specialist Infant Mental Health. Daarnaast is zij secretaris van Gehrels Muziekeducatie. Dieuwke Kloppenburg is muziekdocent in het primair onderwijs, dirigent, trompettist en redacteur van De Pyramide.

Noten

* Olifantknuffels zijn te koop bij bijvoorbeeld IKEA.

** Voor de ‘toeters’ kun je flinke stukken tuinslang gebruiken. Hieraan bevestig je een trombonemondstuk. Zo’n mondstuk vind je bij muziekwebwinkels als Thomann, Bax of Tutti Timbri. Plastic mondstukken zijn iets goedkoper en beter schoon te maken. Aan het andere eind van de tuinslang komt de gieter of trechter. Er bestaan trechtertjes of gieters in de vorm van een olifant, dat kan de pret nog verhogen.

Tips

Hoe langer het stuk tuinslang, hoe beter de toeter werkt. Tuinslang kun je kopen bij doe-het-zelf-zaken of tuincentra. Neem eventueel je trombone-mondstuk en trechter al mee naar het tuincentrum om te kijken of de diameter van de slang goed is om beide te bevestigen. Maar maak ze niet vast; dan kun je na afloop de mondstukken en de trechters goed schoonmaken.

***Alle audio is ook te vinden via gehrelsmuziekeducatie.nl

Bronnen

www.zingendoemaarmee.nl voor de liedjes en tracks uit Doosje 2 en De Envelop.

‘Sprookje’: uit de Schooltv serie Koekeloere 2004-2005 nr 25

In het circus: ‘Dansspeters 1’. www.dansspeters.nl

Roeren

Margré van Gestel

Roe - ren, roe - ren, roe - ren, met een le - pel, roe - ren, roe - ren, roe - ren,
in een kom. Roe - ren, roe - ren, roe - ren, jij helpt ma - ma, we
ma - ken nu be-slag en we e - ten straks: *pan - nen - koe - ken mmmmm

* taart, brood, wafels, poffertjes

Bron OK! Zing en doe maar mee!
Doosje 2
ISBN 9789080719736

Een toeterolifant

Margré van Gestel

Hier is een dik - ke o - li - fant, met een slurf en gro - te o-ren._____
Ik ben een dik - ke o - li - fant, met een slurf en gro - te o-ren._____
Kom je hem te - gen in het bos, dan kan je zijn toe-te-ren ho-ren._____
Kom je me te - gen in het bos, dan kan je mijn toe-te-ren ho-ren._____
Bron OK! Zing en doe maar mee!
De Envelop
ISBN 978-807197-6-7
Margré van Gestel (in eigen beheer)

Draakje

Margré van Gestel

Dit is een draak - je en hij is mijn vriend - je. Als ik al - leen ben, is hij bij mij.
Als ik wil spe - len,
Soms ben ik boos en soms ook ver-drie-tig, dan spu - gen we vuur en dan zijn we weer blij.
dan vlie - gen we sa - men en zijn we weer blij.
dan knuf-fe-len we sa - men en zijn we weer blij.

Bron OK! Zing en doe maar mee!
De Envelop
ISBN 978-807197-6-7
Margré van Gestel (in eigen beheer)

Ik ben een dokter

tekst en muziek Beertje, Elin, Margré van Gestel

swing D A7 D

Ik ben een dok-ter en ik maak je be-ter. Ik kijk eerst in je oor. Ik

5 A7 D

luis - ter naar je hart-je of ik dat wel heel goed hoor. Dan

9 A D A D

krijg je van mij een pil - le - tje, of een spuit - je in je bil en dan

13 A D A D

plak ik gauw een pleis - ter - tje, dus lig nu maar e - ven stil.

Sprookje

tekst Lieneke Dijkzeul
muziek Leo Aussems

Dm A Cm G Bb Dm/A Bb/Ab

In een sprook - je kun je al - les, in een sprook - je is het fijn...

8 A Dm A Cm G Bb Dm/A

— In een sprook - je kun je al - les wor - den wat je maar —

15 A Dm C F C

zou wil - len zijn. 1. Wil je graag een draak - je wor - den, met een
2. Wil je graag Rood - kap - je wor - den, met haar
3. Of wil jij een heks - je wor - den, met een

22 F Gm6 A Dm

lan - ge groe - ne staart? Of word jij een knap - pe prins —
mand - je en haar schort? Die dan door de bo - ze wolf —
gro - te zwar - te hoed? Dan word ik een to - ver - fee, —

29 Gm6 A Dm/A A7

op zijn gro - te wit - te paard? —
bij - na op - ge - ge - ten wordt. —
en komt al - les toch nog goed. —

Bron Koekeloere 2004/2005
SchoofTV

Mijn vader is een timmerman

Luuk van der Vegt

C G7

1. Mijn va - der is een tim - mer - man, mijn
2. Mijn o - pa heeft een wan - del - stok, rik - ke - tom - tom, rik - ke - tom - tom, mijn
3. Mijn broer - tje heeft een gro - te trom, rik - ke - tom - tom, rik - ke - tom - tom, mijn
4. Mijn zus heeft al - tijd klom - pen aan, mijn

5 C F G7 C

va - der is een tim - mer - man
o - pa heeft een wan - del - stok, rik - ke - tom en draai je om.
broer - tje heeft een gro - te trom,
zus heeft al - tijd klom - pen aan,

Lieve beer

Ben van Wanrooy

D A D

Lie - ve beer ga sla - pen, zit niet zo te ga - pen. Tot aan je

6 G A7 D A

kin stop 'k je lek - ker in. Lie - ve beer ga sla - pen,

11 D G A7 D

zit niet zo te ga - pen. Tot aan je kin stop 'k je lek - ker in.

Bron Handleiding en liedjes
Le Bon Depart, Breda

Knip, knip, knip met de schaar

tekst B. Colpaart-Vellekoop
muziek Henk Smit

A D E7 A

Knip, knip, knip met de schaar, kap - per - tje wat doe je met mijn haar?

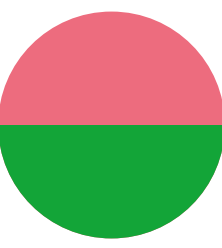
5 A E A B7 E

Laat het lang of maak het kort, als het maar weer net - jes wordt.

9 A D E7 A

Knip, knip, knip met de schaar, kap - per - tje is weer klaar.

Bron Idee in Muziek 1
Uitgeverij Muusses, Purmerend

Hoorspel 'Op zolder staat een verkleedkist'

In deze les gaan de kinderen zingen en maken ze in groepjes hun eigen hoorspel. Ze worden uitgedaagd om verhalen over de verkleedkist tot leven te brengen.

TEKST **HANS VAN EERDEN**

De basisles

1. Introductie op het thema

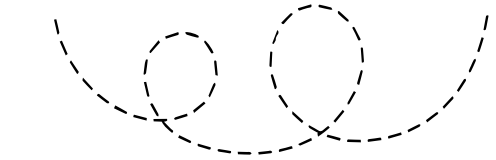
Zing het lied 'Verkleedkist' voor (of laat het horen via de audiotrack) en bespreek met de groep waar het over gaat. Gebruik daarvoor bijvoorbeeld deze vragen:

- Wat is verkleden?
- Heb je thuis een verkleedkist en zo ja, wat zit er allemaal in?
- Hoe zou jij jezelf willen verkleden?
- Welke personages komen er in het lied voor?
- Wanneer verkleden mensen zich?

Bij de laatste vraag kun je aandacht besteden aan zowel de Nederlandse als andere culturen, zeker als je kinderen met een andere culturele achtergrond in de klas hebt.

Een leuke oefening om het lied te leren kennen, is de tekst van het lied op het bord zetten en daarbij een aantal belangrijke woorden weglaten, bijvoorbeeld: verkleedkist,

jongens, dames, agent, zangeres, band. De kinderen worden tijdens het luisteren uitgedaagd om gericht naar de tekst te luisteren en vullen samen met de docent de tekst verder in. Vervolgens kun je een oefening doen om de stem op te warmen. Laat de leerlingen mee neuriën met het lied. Ze leren de melodie op een ontspannen manier kennen. Laat de klas ook op andere manieren neuriën, bijvoorbeeld als een achtbaan van laag naar hoog en van hoog naar laag met een aantal loopings.

Een laatste oefening die je kunt doen om ook het lichaam op te warmen is alle personages uitbeelden tijdens het luisteren. Bijvoorbeeld prinsesje, agent, en zangeres in een band. Vraag steeds: wat zou dit personage voor beweging kunnen doen?

FOTO MAÏTE ROEST

Doelgroep 6-9 jaar Doelen - De kinderen kunnen het lied 'Verkleedkist' in groepsverband zingen; - De kinderen begrijpen wat een hoorspel is; - De kinderen kunnen hun zelf-gemaakte hoorspel uitvoeren; - De kinderen kunnen geconcentreerd luisteren naar elkaars optredens.	Nodig per groepje van 3 kinderen - een tablet en/of computer; - muziekinstrumenten; - pen en papier; - hoortoren.nl. Lesduur Basisles – 30 minuten. Verrijking naar eigen wens . Vorbereiding Beluister het lied en bestudeer de les. Voor het groepswork is het belangrijk dat alle benodigdheden klaarliggen.	gehrelsmuziekeducatie.nl De complete les, inclusief de blad-muziek van het lied, het werkblad voor het hoorspel en een voorbeeldverhaal. Opbouw van de les: De basisles 1. Introductie op het thema 2. Zingen 3. Hoorspel 4. De presentaties Verrijking Circle song
---	---	---

2. Zingen

Nu is het tijd om het hele lied te gaan zingen. Als je een uitgebreide introductie hebt gehouden, kunnen de kinderen het refrein waarschijnlijk al bijna zelfstandig zingen. Dit is je uitgangspunt om de rest van het lied aan te leren.

Wissel het zelfstandig zingen, samen zingen en aanleren van het lied af zodat de kinderen zich het lied op een speelse manier eigen kunnen maken. Het doel is dat de kinderen het uiteindelijk zelfstandig kunnen zingen. Werk daarbij bijvoorbeeld ook aan houding, articulatie en volume.

3. Hoorspel

In groepjes van drie gaan de kinderen een hoorspel maken. Een hoorspel, ook wel radiodrama genoemd, is een vorm van toneelspel waarbij uitsluitend gebruik wordt gemaakt van stemmen en geluiden. Laat aan de groep de afbeelding zien die op de website bij de les staat. Bespreek wat een hoorspel is en hoe het zal zijn om een hoorspel te spelen of te beluisteren. Leg ook de link naar het hedendaagse populaire medium podcast. Hierin worden ook elementen van het hoorspel gebruikt.

Bekijk vervolgens dit filmpje:

tinyurl.com/toonwerkplaatshoorspel.

Hierin is goed te zien dat je met allerlei spullen heel veel geluiden kunt nabootsen. Op de website staan ook voorbeelden van hoorspelen die je met de klas kunt beluisteren, geniet ervan!

Maak de groepjes van drie en laat de kinderen verder fantaseren over de verkleedkist op zolder. Ze volgen het stappenplan om een hoorspel te maken. Behalve geluiden die ze zelf maken, kunnen ze hiervoor ook geluiden gebruiken van de website hoortoren.nl.

Het stappenplan vind je ook als werkblad op gehrelsmuziekeducatie.nl (zoek bij Lessen).

Stap 1

Schrijf een verhaal van zes tot tien zinnen met de titel "Op zolder staat een verkleedkist".

Stap 2

Onderstreep maximaal acht woorden in het verhaal waarbij je in je hoorspel geluid wilt en kunt maken. Bijvoorbeeld: *De deur valt dicht met een knal of Beneden gaat de telefoon.*

Stap 3

Schrijf op welke instrumenten, attributen of geluiden van de website hoortoren.nl je gaat gebruiken bij de onderstreepte woorden.

Stap 4

Verdeel de taken, kies één verteller en twee kinderen die de geluiden maken. Spreek goed af wie welk geluid maakt.

Stap 5

Oefen het hoorspel en vraag minimaal 1x om feedback aan de docent.

Stap 6

Laat je hoorspel horen aan de klas, achter een gordijn.

Tip voor de jongere kinderen

Je kunt het verhaal ook samen met de klas schrijven, waarna de kinderen wel in groepjes de geluiden bedenken.

Voorbeeldverhaal 'Op zolder staat een verkleedkist'
Vandaag regent het al de hele dag.
Ik plof op de bank. 'Papa, wat kan ik doen ... ?'
"Ga eens op zoek naar de verkleedkist op zolder!" zegt hij.
Als ik de zoldertrap op loop, hoor ik van alles kraken.
Spannend ... ik kom hier nooit ...
Ik doe de zolderdeur open en knip het licht aan.
"Gevonden!" roep ik naar beneden.
Ik ren naar de kist.
Ik draai de sleutel van het deksel om en til het op.
Ik zie al snel heel veel leuke dingen (gerommel in een kist).
'Wow een brandweerhelm.'
Beneden hoor ik Boris (geblaf) omdat mama thuis komt, maar ik blijf fijn op zolder.

Verkleedkist

Hans van Eerden

Musical score for 'Verkleedkist' by Hans van Eerden. The score is in 4/4 time and consists of three systems of music with lyrics in Dutch. The lyrics are about dressing up and being different. The score includes various chords and a key signature of one flat.

Ver - kleed - kist, een doos met wel hon - derd - dui - zend kle - ren. Voor jon - gens, voor
meis - jes, voor da - mes en voor he - ren. Ver - kle - den is heer - lijk, ver - kle - den is
fijn. Wat fijn om een keer ie - mand an - ders te zijn. 1. Word je prin - ses - je
2. Word je een clown
3. Word je een juf
4. Word je een tand - arts,
of een a - gent? Word je de zan - ge - res in een band?
of een chauf - feur? Word je mis - schien wel een au - to - cou - reur?
of een pi - loot? Word je een ka - pi - tein op een boot?
of ma - chi - nist? Word je een dui - ker die op zee - meer - min vist?

brand - weer - helm klap - per - tjes - pis - tool jas met een bont - je trouw - jurk

Voorbeeldritmes voor een circle song.
Een voorbeeld van een circle song ter inspiratie, zie YouTube: tinyurl.com/voorbeeld-circlesong

4. Presenteren

Zorg dat je een serieuze setting creëert voor de kinderen om te presenteren. Hang bijvoorbeeld een doek op waarachter ze kunnen gaan zitten of zorg voor een beschutte plek achterin de klas. Het is belangrijk dat de kinderen elkaar niet kunnen zien. Je kunt bijvoorbeeld het licht uitdoen zodat er minder prikkels zijn.

Als kinderen het moeilijk vinden om zich te concentreren, kun je ze een luistervraag meegeven. Welk geluid vond je heel speciaal? Welk geluid vond je het beste passen in het verhaal? Waar had het optredende groepje nog meer geluid bij kunnen maken? Et cetera.

Verrijking – circle song

Verdeel de kring in vier kleine groepjes. Laat alle kinderen de maat goed ervaren, doe dat door een simpele basispas van vier tellen beginnend met de rechtervoet. 'Voor-terug-achter-terug'.

Als alle kinderen goed de maat te pakken hebben, geef je het eerste groepje het eerste ritme. Herhaal dit tot het groepje het ritme zelfstandig kan uitvoeren. Blijf steeds controleren

of alle kinderen de maat (de basispas) blijven stappen, dat voorkomt versnellen of vertragen.

Geef vervolgens de andere drie groepjes elk een eigen ritme. In het notenbeeld hierboven staan enkele voorbeeldritmes voor een circle song.

Als dit goed gaat, kan een dirigent met de circle song gaan spelen door bijvoorbeeld een groepje 'uit' te zetten. Dit groepje stopt dan even met het ritme, let op dat de basispas vooral doorgaat. Ook kan er door een gebaar worden aangegeven dat een ritme zachter of sterker moet klinken. De dirigent kan op deze manier variatie in de circle song aanbrengen. De dirigent bepaalt ook wanneer de circle song klaar is. Geef dit aan met een gebaar.

Idee

Laat een van de kinderen ook eens dirigent zijn. En natuurlijk mogen er ook andere ritmes (andere woorden) worden gekozen.

Hans van Eerden is docent muziek bij Inholland pabo-Haarlem en conservatorium.

Steek het in een ander jasje

Een lied kun je in verschillende stijlen uitvoeren. In deze les maken de leerlingen kennis met uiteenlopende muziekgenres en kiezen ze een stijl om een bekende popsong uit te voeren.

Lady Gaga's artRave: The ARTPOP Ball in de O2 Arena, London, 2014

TEKST MAITE ROEST

In deze les steken we de popsong 'Born this way' van Lady Gaga in een ander jasje. Laat de drie verschillende versies van 'Born this way' horen en bespreek de verschillen en overeenkomsten met de leerlingen. Begin met het origineel van Lady Gaga. Stel zinvolle luistervragen: Waar gaat het lied over? Welke instrumenten hoor je? Luister nu ook naar de

andere twee versies. Welke overeenkomsten en verschillen zijn er? Gebruik daarbij de powerpoint bij deze les. Deze bevat een leeg sheet waar je de antwoorden van de leerlingen kunt intypen, en een ingevuld sheet per muziekstijl. (zie ook tabel)

Lady Gaga	Ukelele Orchestra	Kerkkoor
- Eén zangeres - Begeleiding met elektronische instrumenten - Begeleiding met een stevige beat op elke tel van de maat - Opbouw van weinig naar meer instrumenten	- Meerdere zangers - Meerstemmig - Ukelele begeleiding - Sneller dan het origineel - Vrolijk	- Meerdere zangers - Klassiek gezongen met vibrato - Meerstemmig - Pianobegeleiding - Begint langzamer dan het origineel - Versnelling

Doelgroep 10-12 jaar Doelen De kinderen kunnen: - Verschillen benoemen tussen reggae, klassieke muziek en hardrock; - Het lied ‘Born this Way’ van Lady Gaga (gedeeltelijk) zingen; - Het lied ‘Born this Way’ presenteren aan de groep in een van de drie stijlen; - Extra: Het lied begeleiden op ukelele/toetsinstrument.	Nodig - Opnames ‘Born this way’ in verschillende stijlen op internet: 1. origineel: (tinyurl.com/bornthiswayorigineel; alleen audio, de videoclip is ongeschikt voor in het klaslokaal) 2. door ukelele orchestra: (tinyurl.com/bornthiswayukeleles) 3. door kerkkoor: (tinyurl.com/bornthiswaykerkkoor) - Begeleiding van het lied in de stijlen reggae, klassiek en hardrock; - Filmpje Inzingoefening LIMAI; - Powerpoint bij de les met daarin informatie over de stijlen reggae, klassiek en hardrock, de liedtekst en de akkoorden; - Chromebooks/computers per groepje van 3 à 4 leerlingen.	Duur Drie lessen van 30 minuten (vanwege het instuderen van het lied) gehrelsmuziekeducatie.nl Hier vind je de complete les, inclusief powerpoint, links naar de YouTube-voorbeelden en audiotracks
--	---	---

Stijlonderzoek: reggae, hardrock en klassieke muziek
Maak groepjes van drie tot vier leerlingen. Elk groepje kiest een van de stijlen hardrock, reggae of klassiek en doet daar 10 minuten onderzoek naar. Ze mogen daar digitale hulpmiddelen bij gebruiken. Vraag ze om te zoeken naar de instrumenten die gebruikt worden binnen de stijl en te luisteren naar voorbeelden. Vervolgens laten ze elkaar kort zien wat ze hebben gevonden. Gebruik ook hierbij het lege sheet van de powerpoint waar je de antwoorden van de leerlingen kunt intypen. Ter controle is er ook van deze opdracht een ingevuld sheet met voorbeelden van kenmerken per muziekstijl.

Reggae

- Bas en drums spelen de ‘riddim’, accent op 2e en 4e tel van de maat
- Veel percussie-instrumenten zoals conga, bongo, steeldrum, triangel
- Luistertip: ‘Whip dem Jah Jah’ door Anthony B

Klassiek

- Klassieke instrumenten die in een orkest voorkomen
- ‘Netjes’ gezongen
- Luistertip: Le Nozze de Figaro KV 492; Akte II – ‘ariette’: Voi che sapete (W.A. Mozart)

Hardrock

- Elektrische gitaren
- Effect: Distortion
- Hoog tempo
- Pakkende riffjes en powerakkoorden
- Flinke uithalen in de zang
- Luistertip: ‘Sweet child of mine’ van Guns ‘n Roses

Inzingen
Het voorwerk is gedaan. De leerlingen hebben het nummer ‘Born this way’ leren kennen. Ze hebben een klankvoorstelling bij de stijlen reggae, klassiek en hardrock. Dan is het nu tijd om zelf muziek te maken. Zorg dat iedereen actief staat in een goede zanghouding. Stevig op twee benen, rechtop, handen ontspannen naast het lichaam.

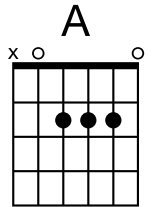
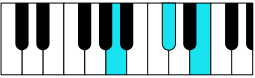
Start met deze inzingoefening*:
Zeg: Heb je ook een spreekstem? De leerlingen antwoorden met: Ja ik heb een spreekstem.
Fluister: Heb je ook een fluisterstem? De leerlingen antwoorden fluisterend: Ja ik heb een fluisterstem.
Zing (op een roepterts): Heb je ook een zangstem? De leerlingen antwoorden zingend: Ja ik heb een zangstem.
Met vibrato: Heb je ook een operastem? De leerlingen antwoorden antwoorden zingend met vibrato: Ja ik heb een operastem.

Laat leerlingen zelf variaties bedenken en uitvoeren met de klas (‘Heb je ook een robotstem, heksenstem, boze stem, lage stem, hoge stem, babystem, ... ’). Als je een klas hebt die dit makkelijk doet, kun je de groep rondgaan zonder te stoppen na elke vraag/antwoord. Je kunt ook kinderen vragen hun vinger op te steken, in dat geval hoeft niet iedereen iets te verzinnen. Met deze oefening begin je heel veilig in de spreekstem en kun je het zo gek en spannend maken als je zelf wilt. Veel leerlingen vinden het leuk om verschillende stemmen te bedenken en komen met de meest creatieve ideeën. Hoe vaker je deze oefening doet aan de start van de muziekles waarin gezongen wordt, hoe makkelijker ze het vinden.

Het lied instuderen
Zet de tekst op het bord (powerpoint). Spreek deze eventueel een keer door en vertaal zin voor zin. Vertel dat we het lied zingen in verschillende stijlen. Zet daarna de eerste begeleidingsversie op en zing het lied met de leerlingen. Deze versie

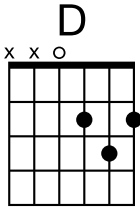
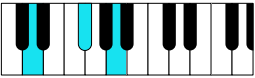
Piano chords

A major (A)

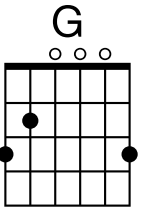
Piano chords

D major (D)

Piano chords

G major (G)

is een toon hoger dan de toonsoort waarin Lady Gaga het lied zingt (A in plaats van G) omdat de laagste noten anders te laag zijn voor leerlingen in de bovenbouw. De coupletten zijn qua melodie het eenvoudigst, het refrein heeft juist een lastige melodie: hoger en met grotere sprongen. De tekst ervan daarentegen is makkelijker. Wanneer je merkt dat de kinderen moeite hebben met de coupletten, kun je die in eerste instantie oefenen door ze alleen op te zeggen, zodat je de tekst apart oefent. Voor het refrein geldt dat je de melodie op ‘noe’ of ‘naa’ kunt zingen. Zo hoeven de leerlingen zich maar op één ding tegelijk te concentreren.

Luister goed naar de leerlingen en reflecteer met hen. Welke stukjes gingen al goed? Welke stukjes zijn melodisch lastig? Welke stukjes moeten we nog een keer doorspreken? Als je merkt dat de aandacht van de leerlingen verslapt, kun je de tweede (en daarna de derde) begeleidingsversie aanzetten.

Bespreek met de leerlingen de verschillen die ze horen in de begeleiding. Bespreek ook of ze als vanzelf anders zingen bij de ene of andere begeleiding. Welke van de begeleidingen was in reggae, hardrock, klassieke stijl? Waaraan kon je dat horen? Pak er eventueel de sheets uit de powerpoint van de opdracht ‘Stijlonderzoek’ bij.

Presentatie voorbereiden
Verdeel de klas weer in groepjes van drie tot vier leerlingen. Laat ze kiezen uit een van de drie stijlen om het lied te presenteren aan de klas. Eventueel geef je ze een vierde optie: zichzelf begeleiden. In de powerpoint vind je ook de liedtekst met daarboven de akkoorden. Er zijn drie akkoorden nodig om het lied te spelen: A, G en D. Leerlingen die piano, gitaar of ukelele spelen, kunnen hun eigen instrument meebrengen naar de muziekles.

Extra opdrachten voor de presentatie:

- Verkleden (nette kleding voor een klassieke uitvoering, een leren jasje bij een hardrock performance en bijvoorbeeld een rastafaripruik voor een reggae-optreden)
- Choreografie (passende dansbewegingen bij de gekozen stijl)

Bepaal voorafgaand aan de presentatie waar de leerlingen op moeten letten en schrijf een aantal criteria op het bord, bijvoorbeeld:

- Wordt het serieus gepresenteerd zonder tussendoor te lachen?
- Is de tekst goed te verstaan?
- Is het zuiver?
- Past de zang bij de begeleiding?
- Is het goed in de maat gezongen?

Maite Roest is muziekdocent bij LIMAI Muziek in Deventer. Ze geeft muzieklessen aan kinderen, trainingen aan leerkrachten en begeleidt schoolprojecten in het basisonderwijs en is redacteur van De Pyramide.

Noot
* Voorbeeld van deze inzinger is online te vinden via de site. Anouk Vinders gaf deze inzingoefening tijdens de workshops “Muziekles volgens het Kodály-concept” op de professionaliseringsdag 9-11-2019

A stylized illustration of a waiter in a tuxedo running to the right. He is holding a tray with a cloche (a dome-shaped lid) on it. The waiter has a bow tie and a small bow in his hair. The illustration is in a simple, clean style with a limited color palette.

Liedjes en audiotracks online: ga naar gehrelsmuziekeducatie.nl, klik in menu op 'Pyramide', vervolgens op De Pyramide die je moet hebben. Alleen voor leden van Gehrels Muziekeducatie.

Doelgroep 4 tot 6 jaar	
---	--

Elga Buitelaar

2 Strik je schoenen met veterdrop,
zet de boel maar op zijn kop.
Doe vandaag eens lekker raar,
smeer een vlaflip in je haar.

3
Eet je brood met schoenenzolen,
leg je bed vol apekolen.
Doe het anders, maak eens troep,
kook eens onderbroekensoep.

36

Doelgroep
4 tot 9 jaar

De lakeien

tekst Jaap Buys
muziek Chrystal Cochilus

Wij zijn de la - la - la - la - kei - en, ja van de pra - pri* - pra - prin - ses. Wij moe - ten ha - hi* - heel be - leefd zijn, wij al - le zes, ja, al - le zes!

ze - ven uur wil zij haar slof - jes, om acht uur een kop - je thee. Wij ne - gen uur maakt zij een dans - je in de mooi - e gro - te zaal. En twaalf uur wil zij een be - schuit - je, be - strooid met ha - gel - slag. Wij drie uur plukt ze vro - lijk bloe - men, daar bui - ten in het veld. Wij ze - ven uur wil zij gaan sla - pen, op tijd zo - als het hoort. En

drin - ken ook één slok - je, ja, één klein slok - je mee. wij doen ook één pas - je, ja, één - tje, al - le - maal. mo - gen ook één kor - rel - tje, ja, één - tje, el - ke dag. pluk - ken ook één bloe - me - tje, ja, zes dus, wel - ge - teld. wij doen ook één tuk - je, door nie - mand meer ge - stoord.

1. Om
2. Om
3. Om
4. Om
5. Om

* i uitspreken als ie

Bron Het koe-paard
Liedjes voor kinderen van 8 tot 12 jaar
ISBN 9060205103
De Toorts, 1986

Met de klanken ‘la-la-la’, ‘pra-pri-pri’ en ‘ha-hi-hee’ kun je inzingoefeningen doen. Zing bijvoorbeeld op een roepterts of ‘kleuterdeun’ met verschillende stemtypen: als een deftige lakei, een sloddervos, een verlegen, kwade, of opgewekte lakei, enzovoort.

Doelgroep
6 tot 9 jaar

Oma's schuiftrompet

André Rooijmans en Leo Aussems

M'n o - ma heeft een schuif - trom - pet. Die neemt ze 's a - vonds mee naar bed, want Maar o - pa vindt dat veel te luid, en houdt het echt niet lan - ger uit. Heel Zo sla - pen zij nu zij aan zij. Ge - tet - ter is er niet meer bij. M'n

O - pa die niet goed meer hoort, die wekt ze zo als 't och - tend wordt: (hard) Rè tè stie - kem propt hij nu dat ding met wat - jes vol, zo - dat er klinkt: (zacht) Rè tè o - ma houdt zich voor - taan koest. Haar schuif - trom - pet is al ver - roest: (vals) Rè tè

tè Rè tè tè Rè tè tè tè tè tè tè Rè tè

tè Rè tè tè Rè tè tè tè tè tè tè

Wat is een schuiftrompet? Je kunt het lied aangrijpen om de kinderen te laten uitzoeken wat voor instrument het is. In welke categorie valt het? [koper, blaasinstrument] De leerlingen kiezen nog een ander koperen blaasinstrument uit en maken er in groepjes een presentatie over. Als een leerling toevallig een koperen blaasinstrument bespeelt, kun je dat kind uitnodigen om het mee te nemen en te laten horen. Misschien zelfs als begeleiding van het lied, afhankelijk van wat het kind kan en wil. Let op de stemming van het betreffende instrument dat je wilt laten meespelen, zodat alle instrumenten in dezelfde toonsoort klinken. (links met uitleg: zie gehreismuziekeducatie.nl)

Advertentie

De MelodieHarp = Leuk en Leerzaam

De MelodieHarp is ideaal voor kinderen van 6-10 jaar, om spelenderwijs kennis te maken met Melodieën en Ritme

info: www.wolthuis.nl

Doelgroep
6 tot 9 jaar

Boom snap clap!

Bas Fortgens

intro, tussenspel, outtro

1.(2. etc.) laatste x Fine

Boom snap clap, boom boom snap clap. boom snap clap. Er

4 was er eens een jon - ge - tje, 8 jaar oud. Hij stond 's mor - gens bij de bus, en hij

7 had het be - re - koud! Hij stond me daar te bib - be - ren, was

9 veel te dun ge - kleed, be - dacht toen een spel - le - tje en dit was wat hij deed! D.C.

© Bas Fortgens

Boom = stamp
Snap = vingerknip. Als de leerlingen dit niet beheersen, laat hen dan net doen alsof met duim en wijsvinger
Clap = klappen

Als de klas de spreektekst kent, kun je er een rondo van maken met improvisatie op ritme-instrumenten of melodisch slagwerk. Dit gaat als volgt:

- na de intro spreek je samen met de klas de tekst (a),
- daarna mag een kind iets improviseren (b),
- vervolgens herhaal je a samen met de klas,
- waarna een ander kind een stukje improviseert (c),
- daarna spreek je samen weer a, enzovoort.

Je kunt het opbouwen door de improvisatie eerst vrij te laten en de kinderen later de vier maten tussenspel met hun improvisatie te laten vullen; houd dan 'boom snap clap!' aan om hen houvast te geven.

Mocht je een onervaren groep hebben, bereid dan zelf eenvoudige ritmes voor waaruit de leerlingen kunnen kiezen, je oefent die ritmes dan uiteraard eerst gezamenlijk voor je ze koppelt aan uitvoering met 'Boom snap clap!'.

Je kunt ook improviseren met melodisch slagwerk. Om een klankenchaos te voorkomen, kun je de kinderen 'sturen' door hen bijvoorbeeld alleen de staven C-E-G te laten bespelen.

Doelgroep
6 tot 12 jaar

De ukelele song

Bas Fortgens

swing C

Ik heb iets nieuws ont - dekt, wist niet dat ik het kon. Al
Het is niet al - tijd mak - ke - lijk, in het be - gin. Maar

3 na een hal - f uur - tje speel ik de - ze song. Zet mijn vin - gers neer, zo -
nooit zal ik stop - pen, of heb ik te - gen - zin. Speel wat ak - koord - jes, of

6 - dat je goed hoort: dit heb ik van - daag ge - leerd, het C ak - koord. De u - ke -
zo - maar een noot; ik ben vol - maakt ge - luk - kig met mijn u - ki op mijn schoot!

9 - le - le, doe je mee en ge - niet. De u - ke - le - le klinkt al - tijd

12 leuk bij een lied. De u - ke - le - le, we spe - len strak in de maat. Het

15 leuk - ste in - stru - ment dat er be - staat! De u - ke - le - le.

© Bas Fortgens voor Muziekschool Amsterdam

Dit lied leent zich prima om te begeleiden met ukeleles. Het enige akkoord dat de leerlingen hoeven kunnen spelen is het C-akkoord (zie afbeelding vingerzetting*). Heb je weinig ukeleles beschikbaar, zet dan gitaren, klankstaven, xylofoons of ander melodische slagwerk in. Een leerling die een melodie-instrument bespeelt, kan ook meedoen door een van de akkoord-tonen mee te spelen, bijvoorbeeld door korte noten te spelen op de eerste tel van elke maat.

Lukt het begeleiden met het C-akkoord, dan kun je ook het Am-akkoord aanleren. Zie de partituur op de website.

C Am

1 1

Doelgroep
9 tot 12 jaar

Lucht

Wim Glorius

♩=120 swing

A A7 Dmaj7 D6

1. Een vlieg - tuig vliegt heel hoog vlak
2. Je ach - ter - band is slap, je

4 Dmaj7 D6 Dmaj7 D6 Dmaj7 D6

langs de re - gen - boog door de lucht. En
pompt hem dus maar rap vol met lucht. De

7 Dmaj7 D6 Dmaj7 D6 F#7

glim - mend in de zon hangt daar een lucht - bal - lon in de lucht.
klank van een trom - pet, of van een kla - ri - net gaat met lucht.

10 G A

Ja, o - ver - al is lucht, dat zal je niet ver - ba - zen, want al - tijd
En ie - der beest ge - bruikt het om ge - luid te ma - ken, een dik - ke

13 D Bm G

a - dem je maar in en ook weer uit. Lucht heb je no - dig als je in je thee wilt
o - li - fant die blaast het door z'n snuit. Een groe - ne kik - ker heeft het no - dig om te

16 A D Bm7 E7 A

bla - zen, en lucht ge - bruik je el - ke keer als je een deun - tje fluit.
kwa - ken, en ook een me - rel, als ie in een boom een deun - tje fluit.

20 A7 Dmaj7 D6 Dmaj7 D6

Lucht, lucht, daar kun - nen we niet zon - der. Die lucht die

23 Dmaj7 D6 Dmaj7 D6 G Em

zuig je in je long - en als je zucht. En lucht laat al - les le - ven, echt, het is een

26 D Bm E7 A7 D

won - der. We kun - nen ne - ver, ne - ver, nooit niet zon - der lucht!

Doelgroep
9 tot 12 jaar

Kijken met je ogen dicht

tekst André Rooijmans
muziek Leo Aussems

A Dm6/A A Dm6/A

Zwar - te sneeuw op paar - se bo - men... Beek - jes... die de berg op stro - men. Een

5 C#m7 F#m7 Bm D/E

ijs - beer zwemt met zijn fa - mi - lie op de Noord - pool in bi - ki - ni...

9 bridge Fmaj7 C/E Dm7 Esus4 E

Al - les an - ders, niets is wat lijkt, voor wie er zon - der o - gen kijkt...

13 refrein A E Bm7 D/E E

Als je kijkt met je o - gen dicht dan gaat een we - relt voor je o - pen...

17 A E Bm7

Als je kijkt met je o - gen dicht dan gaat een he - le nieu - we we - relt voor je

20 Esus4 E D A/C# C# F#m

o - pen... Al - les kan... en al - les mag. Je ziet wat nie - mand eer - der zag.

25 D A/C# D/E A Dm6/A Fine

Al - les kan... en al - les mag, je ziet wat nie - mand eer - der zag...

30 A Dm6/A A Dm6/A

Groen - tjes... die een blauw - tje lo - pen. La - kens die een kus - sen slo - pen.

34 C#m7 F#m7 Bm D/E D.S. al Fine

Schoe - nen schrik - ken zich een hoed - je. Fout - jes in... een wol - len goed - je.

GEHRELS MUZIEKEDUCATIE HEEFT EEN NIEUWE WEBSITE! GEHELSMUZIEKEDUCATIE.NL

Lid worden was nog nooit zo makkelijk!

- surf naar gehelsmuziekeducatie.nl
- klik op de oranje knop rechtsboven
- vul je gegevens in
- klaar!

De website en De Pyramide is grotendeels het werk van vakgenoten die zich vrijwillig inzetten voor goed muziekonderwijs. **Steun ons en word lid!**

Je krijgt dan exclusief toegang tot een schat aan lesmaterialen, audio en downloads.

